

Disputatio juridica inauguralis de nuptiis

<https://hdl.handle.net/1874/343242>

14
7. N. D. N. 7. C.
DISPUTATIO JURIDICA
INAUGURALIS
DE

NUPTIIS,

QUAM,

SUB AUSPICIO NUPTIARUM FUNDATORIS

Ex auctoritate Magnifici Rectoris,

D. JOHANNIS MUNNICKS,

Reip. Ultrajectinæ Poliatri, atque in inclytâ ejusdem Academiâ
Medicinæ Anatomæ & Botanices Antecessoris Ordinarii,

NEC NON

*Amplissimi Senatus Academici consensu & Alma
Facultatis JURIDICÆ Decreto,*

PRO DOCTORATUS GRADU,

Summisque in UTROQUE JURE Honoribus &
Privilegiis ritè & legitimè consequendis,

Publicæ Disquisitioni subjecit

WILHELM HENRICH HOCHWANDT, Embricâ Clivenfis.

Die 25. Junii, Stylo Juliano, horâ locoque solitis.

TRAJECTI AD RHENUM,

Ex Officinâ FRANCISCI HALMA, Academiæ
Typographi Ordinarii, c1o Ioc Lxxxv.

Generosus nec non Nobilissimis

Viris - Juvenibus

**D. D. ARNOLDO
GERHARDO de BEYER**

U T E T

**D. D. JOANNI
de BEYER,**

**MAGNIPATRIS, non inferioris
Spei FILIIS, Fautoribus suis
addictissimis,**

*In perpetuum debite gratitudinis, ac
observantiae testimonium hancce
Disputationem Inauguralem*

Humillime, juxta se ipsum

D. D. C.

WILHELM HENRICH HOCHWANDT!

AUCTOR.

L. B. S. P.

Audabile esse Advocati munus in Republica, quis audet negare? Confirmat id Imperator noster Justinianus in l. 14. C. de advoc. divers. judicior. dicens: Ambigua fata causarum dirimunt, sua defensionis viribus in rebus publicis & privatis lapsa erigunt, fatigata reparant, & non minus provident humano generi, quam si praeliis & vulneribus patriam parenteque salvarent: gloriosa vocis minimine confisi, laborantium spem, vitam ac potestatem defendentes. Quod & illi considerantes & respicientes quorum sub potestate constitutus eram, monita semper eorum eo collimabant, ut summo studio & amore, summamque diligentiam, Leges ab Imperat. latis prosequerer, qua & sequutus lubentissimè felicissimum etiam in illis (Deo Duce & Adjutore) exitum tandem inveni. Et cum sic exantlatis Juris Candidatorum examiniibus à Nobilissimo, Amplissimo Consultissimoque Juris Consultorum almae hujus Universitatis Collegio pro summis injure Honoribus & Privilegiis adipiscendis, licentia conscribendi & habendi Disputationem Inauguralem mihi concederetur, in eligenda aliqua ex toto Juris nostri Oceano, ingenti rerum ac materialium cognitio dignissimarum copia repleto, diu diversis ac variis cogitationum fluctibus hinc inde agitatus, qua de disserterem materia, tandem illa de Nuptiis placuit. Mirabitur forrè non nemo, quid rei sit, cur illa mihi præ cæteris arriserit materia, is responsum ferat volo illud Virgilianum:

Trahit sua quemque voluptas.

Ut & quia Titulus de Nuptiis est insignis, nec non quaestiones & decisiones causarum Matrimonialium in practica cum utiles tum necessarias continet. Tum quia humana consideratione nihil existit dignius, & nihil profectò etiam esse potest, quod intellectus nostri contem-

templationem magis ad se alliciat, quam matrimonium, quod cum ipso humano genere cœpit, ipsumque unicum remedium est, quo mortalitatis nostræ antiquitati studetur: Plenius atque accuratius ea esse tractanda quæ cotidianæ sunt ac scitu necessaria monet *J. C.* Ulpianus in l. 1. *π.* de suspect. tutor. add. l. 25. *π.* de liberat. legat. Optabile quidem nunc esset sin *J. C.*torum monita sequerer & materiam hanc uilem & receptam exacte & ex omni parte exponerem; cum verò sese nimis late diffundat, consultius arbitratus fui, imprimis per positiones solùm & quæstiones quadam ex illa hinc inde desumere, & non materia dignitatem orationis flore conuestire, quod alii ante me fuisse fecere, quod neque nobis Academico Decreto incumbit. Sin delicatis ingenis hisce minus vero satisfecero, hos rogatos velim, temporis brevitati id condonent. Verum ne sine capite ut ajunt fabula narretur, hæc præmii loco prælibasse sufficiat. Semper enim mihi persuasum habeo difficile esse omnibus placere, immo ne *Jupiter* quidem omnibus placuit; quapropter vel ipso *Momo* *Judice*, non quantum ejus dignitas postulat, sed pro meo qualicumque modulo, & quantum ingenii patitur tenuitas, hanc explicare decrevi. Sed ne illotis quasi manibus hoc opus aggrediar ad **TE ÆTERNE DEUS**, sine Quo nihil unquam commode geriter Nov. 6. in præfat. Er qui res penitus desperatas virtutis tuæ magnitudine donare & consummare potes §. 2. de concept. digest. Unice confugio, ardentem contendens ut conatus hosce qualescunque meos in sanctissimi nominis Tui gloriam atque honorem dirigere, immo auctor & totius operis præsul esse velis.

Ad Vos Eminentissimi Viri-Juvenes prudentia & eruditione Conspicui, ad Quos imprimis hujus Disputationis dedicatio spectat, me converto: Duisburgi quondam in alma, Serenissimi nostri Electoris Brandenburgici, Academia studiorum commilitones vigilantissimi, diligentissimi & commensales per biennium suavissimi, dilectissimi; hoc nostri amoris, quo me semper amplexi estis, & etiamnum prosequemini, symbolum, ac benevolentia pignus æqui bonique consulite. Deum T. O. M. precor, ut vestram familiam, quam diutissime salvam ac incolumem conservet; & VOBIS nostræ Clivæ spei Viris-Juvenibus felicitatem, beatamque vitam det, & ab omni incommodo tueatur.

DISPUTATIO JURIDICA

INAUGURALIS

DE

NUPTIIS.

Q. B. V. D.

Ntequam ad ipsas Nuptias accedamus, prælibanda quædam erunt quæ nuptiis præcedere solent, nimirum Sponsalia. Quocirca non incommode agam si dividam hanc meam Disputationem in duas Sectiones, quarum prima aget de sponsalibus tanquam nuptiarum aliquo præparatorio; & altera de ipsis nuptiis.

SECTIO PRIMA,

DE

S P O N S A L I B U S.

T H E S I S I.

Sponsaliorum usum frequentem fuisse apud Romanos neminem fugere arbitror, iccirco nobis etiam plenius aliquid dicendum erit de iis ad meliorem nuptiarum intelligentiam: Et licet istiusmodi *sponsalia* non sint absolute necessaria, sunt tamen ex ordine de ma-

trimonii honestate. I. Quia sic per justos gradus proceditur (*sicut in re gravi decet*) à principio ad finem. II. Quia sic actus talis magis liberatur à suspitione temeritatis, & gravis ac deliberatus apparet. III. Quia preparantur hac ratione & disponuntur animi sponforum ad illos effectus qui matrimonium decent.

DISPUTATIO JURIDICA I I.

Antequam ad ipsam tractationem accedamus, operæ pretium erit, ut vocabuli Sponsaliorum Etymon explicemus ac præmittamus quod in omnibus aliis disciplinis faciendum esse suadet *Ulpianus in l. 1. n. de f. & f.* Animus hic mihi non est omnium aucthorum sententias hac de re agentes enarrare, *Mercerius* putat à sponforibus dicta esse, *Varro* derivat verbum spondeo à spero & alii à sponforibus; sed nemini quidem dubium est, quin sponsalia non nisi sponforum id est promissiones significant, & quasi à spondendo dicta sint *l. 2. n. de sponsal.* sicut etiam sponsi sponsæque nomen in de natum est *l. 3. n. eod.* quod veteres stipulari & uxores futuras spondere solent *Ulpiano & Florentino* testibus *in dd. ll. 1. 7. n. de V. S.* Aliter sentit *Verrius Flaccus* qui, ut est apud *Pompejum Festum*, sponforum & sponsarum nomen inde tractum existimabant quod *σπονδαί* interpositis rebus divinis facerent. Sed hisce sic positis nobis sit potior auctoritas *Ulpiani & Florentini*, præsertim cum ipsorum sententiam etiam confirmant veteres sponsaliorum titus, fuit enim in more priscis temporibus positum, ut, qui uxorem ducturus erat, ab eo, unde ducenda, stipularetur eam in matrimonium ducturum iri, qui daturus erat, item spondebat daturum. Is contractus stipulationum sponforumque dicebatur sponsalia & tunc quæ promissa erat sponsa appellabatur, qui sponderat ducturum sponsus.

Perpectâ Etymologâ necesse est, ut quædam etiam de hujus vocis homonymiâ annotemus. Sponsaliorum vocabulum est *σπονδήμιον*, vocisque hujus varia reperitur apud *JCTos* acceptatio. Nam

Nam sponsalia accipiuntur quandoque pro arhis quæ à sponso sponsa dantur *in l. 1. C. de nupt. ex rescript. pet.* aliquando pro donatione propter nuptias *l. 2. C. de secund. nupt.* quandoque etiam pro sponsaliorum convivio *vid. Ciceronem lib. 2. epist. ad Quintum fratrem loquens de sponsalibus, dum inquit: huic convivio Quinius d. fuit, ut & Seneca ait, surgam ad sponsalia, quia promisi licet non concaxerim.* Proprie tamen accipiuntur pro solenni sponsione futurarum nuptiarum.

I V.

Excussa Homonymiâ methodi synonymiam proponere postulat ratio; sponsalia cum futuras concernant nuptias, ab Ulpiano vocantur *in l. 6. p. h. t. & l. 13. §. 3. ad leg. Jul. de adult.* spes matrimonii; aliquando denominata *l. 7. p. cod.* quandoque destinata *l. 66. p. de ritu nupt.* & apud Suet. *in Jul. sibi que filiam ejus in matrimonium petiit, Fausto Sylla destinatam: Et Plin. Epist. 3. jam destinata erat egregio juveni, jam electus nuptiarum dies.* Alibi speratæ dicuntur nuptiæ *l. 5. C. h. t. l. 16. C. de episcop. audient.* unde sperata puella apud Plautum, *lubenter te mea sperata consequor.* Quod si sola pactiōe & nudo consensu ea conventio fiebat, pacta vocabatur *uti in l. 2. l. 4. C. h. t. l. 7. C. de donat. ante nupt. Virg.*

Et gremiis abducere pactas.

Si tamen præter pactum placeret ut superaddatur stipulatio, non speratæ, non pactæ sed sponsæ nomen habebat. Hinc Arnobius *circ. med. lib. 4. gentes habent speratas, habent pactas, habent interpositis stipulationibus sponsas.*

V.

Hiscæ ita præmissis consequens est ut ad ipsam definitionem progrediamur: Sponsalia definiuntur in *l. 1. p. h. t. mentio & re-promissio futurarum nuptiarum; nobis Gelubd, Eh Verlobnusz.* Ex qua patet quod sponsalia non sint, si vir accepta manu mulieris dicat, do tibi fidem de te in uxorem accipienda nisi etiam illa tacite

tacitè aut expressè promittat. Et hinc multò minùs, si adolescentes Virgines suas Amasias, Dominas immò Reginas & Deas nominant; quod fit amoris tantum & benevolentix captandæ gratiâ. Neque hæc verba, *non habebò aliam præter te, vel non nisi te*, nam nec sponsalia nec matrimonium inducunt; Cum hic verborum sit sensus, ut si contingat me accipere uxorem, non aliam quam te in uxorem habebò; ita ut hæc promissio sit conditionalis, quæ nihil disponit. Huc etiam referri potest casus ille, quem memini aliquando oblatum fuisse Facultati Juridicæ celeberrimæ, ubi quidam juvenis vindicare sibi volebat virginem iccirco, quia ille cum quæsiisset apud illam de nuptiis secum ineundis; illa dixisset (*ist das auch fragens werth*) sed merito repulsam tulit, & locum hic illud Syntacticum habere potest: Interrogatio & responsio casu debent convenire; ut & præterea quia seria etiam seriò sint tractanda; cum ex omnibus circumstantiis apparebat virginem joco id dixisse. Unde sponsalia etiam definiri possent, *quod sint mutua repromissio futurarum nuptiarum, rectè atque ordine inter eos quibus jure civili licet, facta.* Dixi *mutua repromissio*, quia tam virum mulieri, quam mulierem viro repromittere oportet; unde spondere puellæ pater olim dicebatur, adolescentis autem despondere, *ut in Adelp. apud Terent. quin jam virginem despondi.* Posui porrò, *rectè atque ordine*; quæ consensus non modo partium, verum etiam eorum quorum in potestate sunt adhiberi oportet *l. 7. §. 1. π. h. t. sed de hisce pluribus dicemus cum ad ipsam nuptiarum tractationem pervenerimus.* Addidi denique, *inter eos quibus jure civili licet*, quia sponsalia inter eos demum contrahi possunt inter quos etiam nuptiæ *l. 60. §. 5. π. de ritu nupt. excepta sola ætate l. 14. π. h. t.*

V I I.

Hiscæ sic examinatis, non ab re futurum censeo si jam divisiones evolvamus. Dividuntur enim sponsalia in sponsalia de futuro vel de præsentì Jure Canonico, *vid. c. penult. & ult. x. h. t.* Quibus Canones dicere voluerunt, quod quædam promissio futuraturum

turarum nuptiarum continet in se non purum aut absolutum consensum, sed cum quodam tractu futuri temporis. Quæ dilatio consensus conjugalitatis vel fit ob conditionem personarum, ut impuberum *t. r. de despons. impub. l. 14. b.* vel ex qualitate conventionis, ut si verba sub conditione vel in tempus, vel aliàs in futurum concepta. Quædam vero promissio earum statim secum affert absolutum & præsentem consensum, absque ulla dilatione; ita ut solum solennis benedictio sacerdotalis ceu copulatio sequatur in Ecclesia. Quando enim verba sonant in futurum, veluti; promitto me ducturum vel accepturum te in uxorem, vel maritum: Aut promitto, quod accipiam te, vel per alia similia verba, tunc semper duntaxat contrahuntur sponsalia de futuro. Sed si sunt verba de præsentem, veluti; accipio te in meam uxorem, vel duco te, vel quæ sunt similia verba, tunc semper, vice versa, dicuntur sponsalia de præsentem. Tenendum tamen hic est, quod licet aliquando verba promissionis in tempus futurum sint concepta nihilominus inducant consensum de præsentem, imprimis si sint matrimonii executiva, sed mens contrahentium hic etiam spectanda.

V I I.

Porrò sponsalia quædam sunt publica ceu manifesta, quædam verò clandestina (*heimlich und öffentliche verlobnus*) Publica quare sic dicantur, facile constat, quia contracta sunt palam & in testium quorundam præsentia, quibus probari possunt, *vel ut Scotan. in examine suo juridic. ad h. tit.* coram iis, quorum desideratur consensus, contracta sunt. Clandestina verò dicuntur, quæ clam, id est, nullis testibus præsentibus contrahuntur: Et hæc clandestina rursus dupliciter etiam considerantur: Primum propriè & strictè, quando prorsus clam & nemine præsentem sunt inita. Secundo largè, quando quidem in præsentia testium sunt contracta, tamen sine consensu parentum. Et de hisce sciendum, quod nullius sint efficaciam, nisi publicè deinde fuerint repetita & confirmata.

DISPUTATIO JURIDICA

VIII.

Limitantur ultima *ib. preced.* in praxi ex malâ quarundam legum intellectione, nisi scilicet clandestinis accesserit concubitus, tunc illa regulariter sunt consummanda, licet parentes vitiatoris dissenserint: hinc tamen non fluit, quod concubitus clandestina sponsalia reddat licita, ut quidam volunt, sed quod ita succurratur vitiatæ, quæ spe matrimonii promissi ad concubitum adducta censetur, ex qua ratione apparet, quod si vitiatæ parentes causas justas habeant ob quas vitiatori filiam denegare in matrimonium persistant, ejusmodi clandestina sponsalia etiam hoc casu effectum non habeant, v. c. si inferioris cujusdam conditionis Juvenis viri cujusdam magni nominis filiam induceret dolo ac persuasionibus ad connubium secum ineundum & postmodum etiam post concubitum, parentes inviti haud tenentur filiam in matrimonium ipsi collocare. Et ab hac autoritas stat legis divinæ *Exod. 22. vers. 16. 17.* ubi ita legitur, *item si quis pellexerit virginem, quæ non est desponsata & concubuerit cum illa omnino constituens ei dotem, accipiat eam in uxorem: si pland remmet pater ejus eam dare illi, pecuniam pendito pro ut est dos virginum.* Ecce hic apud ipsum Deum in considerationem venit sola voluntas patris; ut si is velit, coëat inter stupratorem & stupratam matrimonium: sin autem nolit, stuprator stupratam uxorem ducere nequeat; ut maximè uterque in matrimonium consentiat.

IX.

Sunt & etiam sponsalia jurata quædam alia non jurata, & illa quidem Jure Pontificio precisè consumanda: Hæc vero non æque, sed qui hæc violat aut multa aut carcere coërcetur. Priora tamen intelligenda sunt de sponsalibus de præsentis & non de futuro, nam sponsalia de futuro Jure Canonico itidem spem solum matrimonii inducunt, iccirco & hoc jure mutuò consensu dissolvi queunt. *c. 2. c. ult. h.* etiam si iurandum intervenerit. *c. 1. de jurej.* hujus enim gratiam sibi invicem facere possunt.

IX. Spon-

X.

Sponsalia etiam contrahuntur aliquando vel pure vel sub conditione, vel sub modo vel adjectio die, usque ad diem vero nullo modo possunt, licet cæteri contractus plurimi possint contrahi ad certum tempus & diem; matrimonium verò non contrahitur ad certum tempus, quia continet individua vitæ consuetudinem. Conditio solet adjici vel possibilis eaque honesta, vel impossibilis, sed de hac specie acris satis & magna quæstio est inter Jctos & Pontificem. Sed nos intrepide dicimus quod conditio impossibilis, natura talis, si fuerit adjecta non valere sponsalia; quicquid etiam senserit Papa *in c. ult. de condit. appof.* Sed ne in immensum excrescat disputatio, & variæ impossibilium conditionum species adferendæ sint, super quibus fortè nulla difficultas est, status quæstionis talis est: An matrimonium sub hac conditione in initum: *si digito cælum attingeris*, vel, *si unico haustu Oceanum eliberis* valeat? Puto sane ego ut dixi modo matrimonium per ejusmodi conditionis adjectionem vitari; non autem impossibilem conditionem rejici & matrimonium pro puro haberi. Quia matrimonium est actus duorum, *arg. l. 1. π. de ritu nupt. §. 1. Inst. de patr. potest.* Atqui in ea re qua ex duorum pluriumve consensu agitur, omnium voluntas spectatur, quorum proculdubio in hujusmodi actu talis cogitatio est ut nihil agi existiment apposità eà conditione, quam sciant esse impossibilem *l. 31. π. de O. & A.* Unde in conventionibus & contractibus omnibus receptum est, ut per adjectionem impossibilis conditionis vitentur. *l. 7. π. de V. O. §. 10. Inst. de Inutil. stipul.* Omnes enim consensum desiderant *l. 1. §. 2. & 3. π. de pact.* uti & matrimonium *l. 2. l. 21. π. de ritu nupt.* Sed adjectio impossibilis conditionis omnem consensum excludit *add. l. 31. π. de O. & A. l. 4. §. 1. π. de statu liberis.* Quapropter cum nullo modo teneri volumus, dicere consuevimus: *dabo, si digito cælum attingeris id est nunquam.*

X I.

Circa turpem conditionem *ex c. ult. de condit. appof.* DD. di-

12 DISPUTATIO JURIDICA

stingunt & dicunt : quod si conditio turpis , quæ est contra ipsam matrimonii essentiam , sit adjecta , vitari matrimonialem contractum , aliam verò matrimonii favore haberi pro non adjectâ : sed mihi hæc non placent , cum non tantum illâ , sed etiam hac consensus excludi videatur *l. 137. §. 6. l. 26. π. de V. O.* ideoque etiam quaslibet conditiones turpes sponsalia vitare , ceu regulariter non constare putamus de consensu eorum , qui non nisi sub tali conditione adjectâ , quæ tamen ob legis prohibitionem impleri nequit , volunt esse obligati. Et puto id etiam in tota nostra Germania sic praticari. Modum porrò quod spectat , possibilem ac honestum , consummatò matrimoniò , adimplendum esse satis constat. *v. gr.* ut rem familiarem diligenter curet ; & non est credibile quin id sit factura , impromptu alias est remedium quoddam , quo ad id peragendum adigi possit , nimirum actio præjudicialis : plura huc spectantia sicco pede prætereo.

X I I.

Hæc sunt itaque , quæ de Etymologiâ , Homonymia & Synonymiâ , definitione & divisione proponere constitui ; ordo nos vocat ut de iis nunc agamus qui sponsalia contrahere possint aut qui prohibeantur. Sed de hisce sciendum est breviter quod contrahere possint sponsalia , qui & nuptias *l. 15. l. 16. b. t.* Exceptis impuberibus , qui licet nuptias contrahere nequeant , sponsalia tamen rectè contrahunt , si intelligant , quod agitur , id est , si non sint minores quam septem annis *l. 14. l. 9. b.* Reliqua huc spectantia reservabo mihi *ad sect. II.* ubi hanc rem expresso explanabo.

X I I I.

Pauca hic tamen proponenda erunt , de ætate impuberum in contrahendis sponsalibus , quorum in *seqq.* non adeò commodè dicendi dabitur locus. Imprimis verò damnanda præcocia illa sponsalia , de infantibus , dum in cunis adhuc vagiunt. Solent tamen

tamen parentes id sapissimè facere, ad amicitiam aut pacem conflandam, vel etiam ob alias nescio quas rationes. Et ut multa præteream unicum tantum exemplum hic adducam: Claudius Imperat. calamitates quoque domesticas ab immaturis nuptiis auspicatus est: *Suet. in Claud. cap. 26.* Et Alexius Comnenus Ibanco, à Blachis ad Romanos transeunti, Theodoram Isaaci generi sui filiam in cunis relictam, uxorem promiserat, ut in fide sua contra Barbaros maneret: Nec nunc desunt exempla, si in Galliam, Hispaniam & Angliam oculos reflectas, nec ullo seculo defuerunt. Utrum verò, quod passim fit rectè fiat & è re tam privatæ familiæ, quam publici commodi, paucis considerandum nobis erit. Et quidem, quod sponsalia infantum nulla sint, tam Canonico, quam Civili Jure receptum est, *l. 14. de sponsal. Leo. Nov. 109. quam & Comnenus probavit*, sive ambo sint infantes, sive alteruter tantum, *c. 2. c. cum illis 7. de despons. impub.* cujus ratio ex defectu consensus desumitur. Cum enim tam sponsalia, quam nuptiæ consensu contrahantur, in quo consistit utriusque essentia, *l. 4. l. 11. π. de spons. l. 2. de rito nupt. l. 30. de R. I.* deficiente consensu, nuptias ipsas deficere necesse est. Consensum autem præstare non potest infans, quia consensus præsupponit intellectum, quo ipse destituitur. Dubium verò est, quousque infans præsumatur intellectu carere, quia Modestinus, Sponsalibus, ut & matrimonii, negat præfiniri certum terminum, sed satis esse dicit: *Modo, quid fiat, ab utraque parte intelligatur.* Mox vero intellectum ad certos annos alligat, dum addit: *Id est, si non sint minores, quam septem annis.* Sunt aliqui qui præcisè inhærent numero annorum, & ante septimum completum nemini concedunt jus sponsaliorum, sicut Canones numerum possessione religionis ante completum annorum præfinitorum cujuscunque intellectus & judicii homines abigunt. *gl. in c. ex eo verb. pupillar. de Elect. in 6. & in addit. Joh. Andr. in c. 1. verb. Impuberes de testam. in 6.* Nam ubi lex certum annorum numerum exprimit, contra legem facit, qui de annis aliquid remittere aggreditur *l. fin. C. de testam. mil.* Excipiunt tamen DD. regularitè matrimonium carnale, in quo non solum anni, sed & habitus corporis, & potentia generandi spectantur *c.*

impuberes 3. de despons. impub. huc referri etiam potest l. 11. §. 3. π. quod fals. tut. auct. gest. esse dicat. Et Canones etiam, si malitia suppleverit ætatem, immaturas nuptias tolerant. Quæ verò ratio in matrimoniis locum habet, qua de causa excludenda erit à sponsalibus? cum perinde anni habendis sponsis, quam ducendis uxoribus sint præfiniti. Si enim omnis lex intelligenda & explicanda sit ex usu & ratione, in hac d. l. 14. de sponsal. apparet, numerum annorum à Modestino adjici non tanquam primam, sed præsumtivam & ab externo indicio desumptam rationem. Nam propterea ante septimum annum non subsistunt sponsalia, quia ante illam ætatem non præsumuntur infantes intelligere, quid agatur. Porro verò, quod vel ante intelligant, vel post lapsum terminum, nondum intelligant, nec illis facultas jure tolli, nec his jure concedi potest, quia primaria causa, videl. intellectus, in illis explevit ætatis defectum, in his nihil operantur anni, cum absit prudentia & vis consilii, quæ in eligendo vitæ compare necessariò requiritur. Determinavit quidem Legislatores sponsalia ad certos annos, sed judicis arbitrio eos sapienter ex causa subjecta interpretandos reliquit. *Et sic legem & thes. meam preced. intelligendam censeo.*

X I V.

Et Augustus etiam cum legi suæ, de præmiis maritorum, immaturitate nuptiarum fraudem fieri intellexisset, tempus sponsas habendi coarctavit, referente Suet. in August. c. 34. quod prolixius sic explicat Dion. lib. 54. *Cum quidam pueros desponderent & præmias nihilominus ferrent maritorum, rem opusque mariti non præstarent: statuit nullam sponsonem firmam esse, postquam, biennio exacto, nuptia non sequerentur, hoc est, ut omnino decennem despondere opus esset, si quis sponsonis ejus vellet fructum. Puellis enim duodecimus annus plenus ad nuptias definita ætas censetur.* Peculiariter quidem & privata ratione inductus fuit Augustus ad tempus sponsaliorum coarctandum, sed quia non parvi momenti argumenta eam legem perpetuam suadent, non abs re fuerit eorum quædam repetere, & in medium proponere. Sueton. improperat
faci-

facilitati sponsaliorum *d. c. 34.* incommodum satis arduum & frequens, nimirum, *crebram matrimoniorum mutationem*, quæ ex præproperis & temerariis sponsalibus oritur. Nam constans matrimonium sperandum non est, nisi ex constanti animorum consensu, qui morum consensui ceu convenientiæ innitur. Fortè fortuna autem evenit, ut mores eorum inter se consentiant, qui ingenii documenta nulla adhuc dederunt. Et quid quæso speramus futurum, si longis distitis regionibus, ad diversa studia, dissidentes mores, ut alia aliis populis placent, educantur. Quin etiam, licet animi consentire possint usu & conversatione: infinita tamen intervenire solent impedimenta, quæ non tantum matrimonia inchoata distrahant, sed sæpè familias integras, nonnunquam etiam Respubl. ut internecina adigant odia & indelebiles inimicitias. Rectè iccirco notavit Melancht. *Beza de repud. pag. 84. Corrat. Annot. 1. in Arrest. Tholos.* immatura sponsalia, in scis liberis, à parentibus pacta, in calamitates plerumque definire, non quod à solo eventu argumentum capere velit, sed quod ex rei natura vix aliter fieri posse adverterit, siquidem Dei benedictionem sibi promittere nequit, qui ad generationem instituto sacro conjugio, ad ambitionem, avaritiam & commoda domestica abutitur.

X V.

Et ita ferè semper fieri videmus, quod sponsalia immatura rumpantur, vel quia pinguior conditio excludit priorem, id videre possumus in Carolo V. qui, repudiata Maria Angla, pinguiori fortuna inventa, duxit Regis Portugalliæ filiam: vel quia animi levicula offensione, quæ ætate lubrica, tam longo intervallo facîle alicunde subnasci potest, dissiliunt, vel quia illi, quorum interest repugnant; tum etiam quia nuptiarum hostis aliud impedimentum aliunde objicit, ut vulgò dici solet. De conjugii ergò ineundis deliberandum est diu, de consumandis statuendum subito. Imprimis verò maximum incommodum secum afferunt illa, si majores natu spondeant sibi puellas in cunabulis, aut vice versa, sæpè enim nectuntur laquei conscientii, &

& impeditur utilis Reipubl. liberorum generatio: Rectius igitur faciunt, qui quod in re præstare nequeunt, in spe non promittunt, & ante tempus libertatem suam nec vendunt; nec aliorum arbitrio prostiunt, sed tum demum, quando ætas cum potestate voluntatis consentit, liberè stipulantur, quod sine mora complere & possunt & volunt.

XVI.

Hiscæ sic etiam perspectis, consequens est ut ad ipsum constituendi modum progrediamur. Et ut hæc ritè fiant requiritur, jure veteri si stipulatione fiebat, sermo & præsentia *l. 1. π. de V. O.* & vel possunt pure contrahi, quando scil. vir & mulier simpliciter purè & absolutè se invicem futuros conjuges pollicentur *arg. §. 2. Inst. eod.* & confestim contrahi possunt, quia puræ sunt stipulationis, cui nec conditio inest, & sic statim dies & cedit & venit. *l. 213. π. de V. S. vel adjecta die*, veluti cum quis intra certum temporis spatium aliquam se ducturum in uxorem promittit *§. 3. Inst. eod.* & tunc si per eum non steterit, quominus intrà præfixum temporis spatium cum eadem matrimonium contrahat licitè ad alias nuptias transire poterit: vel *sub conditione*, cum scilicet, in aliquem eventum vel casum deferuntur. *§. 4. Inst. eod.* Verum quær. quid si pendente conditione is, qui adjecerit, istam remittere jam velit, ane altera pars obligata erit, perindè ac si initidè purè fuerint inita sponsalia? Resp. Quod si altera pars in conditionem istam ab altera adjectam consenserit, ejusmodi adimpletionem in se receperit, atque ita à sua parte purè consenserit, probamus sententiam affirmantis *Dn. Carpzovii lib. 2. Jurisp. Consult. tit. 2. 20. 22. def. 24.* adeo ut retrotrahi debeat consensus ad tempus prius instituti contractus, *l. 8. de peric. & commod. rei vendit. l. 11. §. 1. qui pot. in pign.* Si vero is, cui puellam petenti ut sibi desponsaretur, sub conditione tantum promissa, non consenserit in istam conditionem, sed rem in pendenti reliquerit, non obligabitur, licet altera pars conditionem remittere velit *arg. §. 5. Inst. de inutil. stipul. Add. de conditionibus Cypr. de sponsal. c. 8. Rensner Consult. l. 1. q. 2.*

XVII.

Moribus cum deventum sit in multis ad Juris Gentium simplicitatem, contrahuntur sponsalia absque verborum solennitate solo consensu *l. 4. l. 7. l. 11. π. h.* tam eorum qui conjunguntur *d. l. 11. l. 6. l. 13. eod.* quam quorum sunt in potestate, at quomodo & quousque eorum consensus sit adhibendus videbimus commodius in Sect. II. Cæterum in sponsalibus constituendis parvi refert per se & coram, an per nuntium vel per epistolam an per alium hoc factum sit *l. fin. π. h. l. 2. π. de pact.* constat enim, cum sponsalia nudo constituantur consensu & pacto, absentem absenti desponsari posse; & hoc quotidie fieri videmus, & imprimis in magnatibus locum id habet. *l. 4. π. h. l. 2. l. 4. C. eod.* nec etiam interest in scriptis an sine scriptura quis sibi spondeat uxorem futuram modo de consensu constet *l. 7. π. h.* in majorem tamen securitatem in tabulas ut plurimum sponsalitiæ conventiones referebantur; vid. Juvenal. Satyr. 6. Quæ tabulæ signatoriis eorum, qui interfuerant, annulis obsignabantur *l. 66. π. de donat. int. vir & ux.* unde Juvenal. de nupt. contrahend. agens ait.

Veniet cum signatoribus ansper.

Quo peracto in argumentum contractorum sponsaliorum sponsæ à sponso arrhæ dabantur *l. 3. l. 5. C. h. l. 15. C. de donat. ante nupt.* futuri causâ conjugii *l. 56. C. de Episc. & Cler.* quin & annulus sponsæ pignoris loco mittebatur *l. 36. §. 1. π. de donat. int. vir. & uxor.* quem pronubum *Tertullianus* in libro de cultu fœminarum vocat, *aurum*, inquit, *nulla norat præter uno digito, quem sponsus oppignorasset pronubo annulo.* Fortè propter mutuæ dilectionis signum, vel propter id magis ut eorum corda eodem pignore jungantur. Locum habet etiam illud nostrum: (*Wan der finger ist beringt, so ist die Jungfraw gedingt.*) Cur apud Romanos communi assensu receptum est, anulum in digito sinistro qui minimo vicinus est, quia nimirum in illo vena reperitur, quæ ad cor usque pervenit, gestare. Quod & Juvenal. indicat Satyr. 6. Quandoque accedebat & osculum, quod sponso confessum certarum nuptiarum erat indicium: (Romanis enim olim

nullas deofculari mulieres, præter agnatas, licuit: cujus rei rationem fuisse ajunt *Valer. Max. lib. 2. c. 1. Plin. histor. natur. lib. 14. c. 3. & Alianus Var. histor. lib. 2. cap. 38. ut si qua earum remetum gustassent, id vi anhelitus patesseret.*) in tanto quondam pretio pudicitia & virginitas fuit, ut si qua osculum præbuisset impudica haberetur, unde osculum sponso datum, quasi certa futuri conjugii & concubitus spes. Et hinc inferunt DD. Virginem posse talem injuriarum convenire à quo sibi invitæ fuerit illatum osculum; *arg. §. 12. Inst. de R. D.* sed meo quidem iudicio hoc merito de ponte est præcipitatum & à *Dn. Groenw.* inter LL. abrogatas relatum, nec spero unquam revivisciturum; *vid. ipsum ad l. 16. C. de donat. ant. nupt.* & quis quæso hac in parte non assensum mihi præbet. Huic quandoque accedebant munera sponsalitia, quorum mentio fit in *l. 1. §. 1. π. de donat. l. 25. π. deposit. & aliis.* quæ tamen interdum ea lege fiebant, ut nuptiis non secutis revocarentur *d. l. 1. §. 1. de donat. l. 2. l. 7. C. de donat. ante nupt.* quod si nihil nominatim convenerat rata donationes manebant *l. 11. l. 16. C. eod.*

XVIII.

Dictum sic satis esse arbitror, pro instituti ratione, de contractis sponsalibus, res nunc eò devenit, ut aliquid etiam agamus de eorum effectu & fine. Effectus sponsaliorum est, quod inducant obligationem ad futuras nuptias; & qui binas sponsalia contrahunt notantur infamiâ eò modo quo binas nuptias; & hoc sic propositum est in *Prætoris editto: vid. l. 1. π. de his qui not. infam. circ. fin.* sponsa in multis pro uxore etiam habetur, & sponsus loco mariti. Et fit sponso ingens atque atrox injuria, si sponsa alii fuit tradita aut cum alio concubuerit, quo casu licet illa adulterium non committat, cum nupta non sit, neque pœnis legis Juliæ subjiciatur, non fert tamen lex impunè illiciti concubitus admissum, sed illum vindicare & sponsam accusari permittit, non quidem in jure mariti sed sponsi, immò magis stuprum quam adulterium est quod cum aliena sponsa committitur, *arg. l. 6. §. 1. π. ad leg. Jul. de adult.* efficit etiam quod necessitudinem quandam

quandam matrimonium aliud impediens inducant; nam quam sponsa mea patri non sit nurus *l. 12. §. 2. π. de ritu nupt.* sponsa patris proprie non sit noverca *d. l. 12. §. 1.* non tamen patri meam neque mihi patris sponsam ducere licet *l. 12. l. 14. eod.* hoc de sponsaliorum jure ac effectu satis hic esse dictum putamus, reliquorum in seqq. commodior dicendi dabitur locus.

X I X.

Videndum ultimò nobis erit quomodo hæc jura dissolvantur, nam uti variis modis contracta sunt, ita etiam variis solvantur, nam sponsalia non ponunt vinculum indissolubile. Et imprimis mutuo contrahentium dissensu *c. 2. x. h. t.* Quia quisque potest remittere quod sua interest ac juri suo cedere. Idque obtinet, quantumvis jurata fuerint sponsalia, inita à puberibus, quia etsi juramentum in Deum dirigatur, id tamen sit tanquam in testem promissionis, quæ alteri fit, cui liberum est obligationem remittere; *sed de hisce in preced. vide. Th. IX.* Quando fortè se invicem odisse cœperunt, nam tum compelli non debent ad consummandum matrimonium ne in deterius proluat, nam quod coactum est difficile sapissimè solebat habere exitus. Jure Civili patri, in cujus potestate est, licet sponsalibus renuntiare *l. 1. h. t.* Quomodo in *l. 10. π. eod.* dicitur patrem posse remittere nuncium sponso filix, & sponsalia dissolvere, hæc vero intelligenda sunt de filia in potestate patris adhuc constituta, non vero de emancipata, non etiam renuntiatione tutoris effici potest ut sponsalia dissolvantur *l. 6. π. h.* Non tamen ex præscripto Canonum impunè. Quin etiam jure civili, contractis sponsalibus, si quis quæve major 25. annis sine justa causa nolit nuptias exequi, arrhas acceptas restituet in duplum, id est, alterum tantum reddit, minor verò simplum: & si, qui dedit, non contrahat, arrhas amittit, manentque apud eum qui accepit. Pater quoque, qui nuncium mittit, & impedit, quo minus subsequantur nuptiæ, duplicatas arrhas præstat *l. 5. h. t.* Quæ ita obtinent, si non propter personam vel conditionem, vel aliam justam causam matrimonium impediatur, quod enim

lege jubente impeditur & dirimitur, poenam non meretur, *d. l. 5.* Idem dicendum, si absque culpa alterius sponsalia dissolvantur, ut puta morte, nisi mora alterius præcesserit *l. 3. h. t.* Idem denique juris est; si post datas arrhas alterius, conversatio turpis, religionis vel sectæ diversitas, aut impudicitia appareat *d. l. 5.* quia non committit perfidiam, qui mutat consilium, mutato statu personæ, quam sperabat habere integram, & non vitiatam. Quomodo fornicatio sponsæ ignorata sponso, dat ei jus resiliendi impunè, quia talis non est, qualis petebatur *d. l. 5.* Aliud dicendum, si sponsus crediderit sponsam esse virginem, cum sit vidua: non enim recedere ab ea poterit, sed debet sibi imputare, quod talem duxerit, de cujus statu & moribus facile poterat inquirere. Quod secus est in fornicatione, quæ quia occulta, sponso non est imputanda ignorantia. Immo nec eo casu, quo sponsæ vis ab alio illata est, eam ducere cogitur; licet juraverit. Nam etsi culpa sponsæ argui nequit, res tamen integra non est: maximaque nota vir afficeretur. Nec urget iuramentum, quod sequitur naturam actus, quia non excludit conditionem subintellectam. Ex prædictis infertur, quod si is, qui puellam suis nuptiis pactus est, intra biennium exequi nuptias in eadem provincia degens superfederit, illa alteri possit nubere; sæpè tamen justæ, ac necessariæ causæ, veluti valetudo, mors parentum, crimen, captivitas, peregrinatio, non solum biennium, sed & triennium possunt sponsum præpedire, quo minus nuptias contrahat; quare expectandus erit, donec impedimentum cesset *l. pen. π. h.* nisi ex mora periculum sponsa patiatur, uti annotant omnes practici.

SECTIO ALTERA,

DE IPSIS

NUPTIIS.

THESIS I.

Ictum sic satis esse puto pro temporis & instituti ratione de *Sponsalibus*, consequens nunc erit ut aliquid etiam de *Nuptiis* dicamus: *Nuptias* à nubendo dictas esse neminem fugit, eo quod olim novæ nuptæ pudoris ergò caput obnubere flammeo solebant, idque *Festus*, *Nonius* & alii complures notant. *Seneca* in *Octavia*, de *Poppæa Neroni* nubente;

Velata summum flammeo tenui caput.

Consuetudo nubendi, ceu velandi sponsam describitur à *Plinio* & *Servio*, nec non à *Lucan.* lib. 2.

Timidum nuptæ leviter tectura pudorem.

Lutea demissos velarunt flammea vultus.

Caput quippe obvolvebat nova nupta flammineo, ceu velamine lutei coloris, quem inde præ cæteris honoratum putat *Plinius*, eoque ita deducebatur ad domum mariti, boni ominis gratia, quod *Flamminica*, ceu *Flaminis* uxor non posset divortium cum viro facere. Ufu receptum id quoque erat apud *Judaos*, quandoquidem *Rebecca*, ad conspectum *Isaaci*, obvoluto capite projicit se in terram, *Gen. cap. 24.* in testimonium fortè subjectionis & pudoris.

I I.

In hac *th. & seq.* videndum nobis quicquam erit de eo scil., quis autor fuit conjugii uti etiam de ejus dignitate : Autor conjugii est Deus, qui non solum naturalem propensionem, quâ mares & sceminae in conjunctionem feruntur omnibus animalibus per naturam indidit. *pr. Inst. de I. N. G. & C.* sed etiam singulariter inter homines conjugalem statum instituit, & certis legibus determinavit. *Gen. cap. 2. v. 22. Matth. cap. 9. v. 4.* Dignitas & necessitas in eo consistit, quod sine conjugio & sobole Respublica subsistere non possit ; & hoc non aliunde expeditius, quam ex finibus conjugii deducitur, quorum plures particulares quidem proponuntur, sed qui omnes ad tria præcipua capita deducuntur, nimirum ; procreationem sobolis, mutuum adjutorium & remedium libidinis ; adjicitur quidem & quartum, ut scil. sit Sacramentum Christi & Ecclesiae. Præcipuus ergo & primus omnium est procreatio sobolis, cum hujus gratiâ institutum fuerit conjugium in ipso Paradiso, & contineat sub se conservationem tam Reipubl. quam Ecclesiae, nec non familiarium & privatim personæ cujusque, quæ in prole subinde renascitur & immortalitatem primæ causæ assequitur *l. 220. §. fin. π. de V. S.* Sed ut privatam hanc utilitatem, quæ ex jucundo liberorum intuitu, & stirpis ab interitu vindicatione capitur, omittamus ; publicam nobis ob oculos ponamus. Sine generatione enim, quæ genus humanum quasi immortale facit, Respublica subsistere non potest nec Ecclesia *l. 1. π. solut. matrim. l. 2. C. de ind. vid. toll.* & proinde sicut Reip. interest, ne deferantur nuptiæ, quibus solis honestè satisfieri potest naturali libidini, & civitatis amplitudo conservari : Unde seminarium Reip. vocantur & nihil iis humano generi datum vel præstantius vel utilius esse potest : hinc *Augustus* negat se videre, quâ ratione Resp. stare & conservari possit, nisi fortè expectent, quod est in fabulis, ut ex terrâ aliqui exoriantur qui Rempubl. excipiant & tractent :

*Si mos antiquis placuisset maribus idem,
Gens hominum vitio deperitura fuit
Quique iterum jaceret generis primordia nostri,
In vacuo lapides orbe, parandus erat.*

Sic ait *Ovid.* de muliere sponte abortiente. *Procopius* author satis elegans, Rempubliam Romanam inde pessum ivisse scribit, quod cum homines procreationi liberorum negligentius se dederent; infrequentiores factæ civitates incursioni Barbarorum obfistere non potuerint. Dat itaque *Augustus* hac in parte admonitionem; dicens: Hortari se, ut insanire desinant, & secum reputent, urbem nullo modo salvam esse posse, nisi in locum eorum, qui morbis & bellis absumantur, alii substituantur. Immò longius ab ipso provehitur, sacrilegos, homicidas, impietatis & proditionis reos faciens omnes eos, qui aras Deorum, & sacra familiarum suâ incuriâ, in nihilum recidere sinant, qui quasi in herba suffocent, quos de se gignere potuissent, qui majorum nomina deditâ operâ deleant & patriam, civibus vacuum, exponant ludibrio hostium. Quisquis ergo homines nuptiis privat, is abolet familiam, civitatem & totum genus humanum, quod absque generatione non potest permanere. Ex hisce ergò excusari possunt conjugii molestiæ, si scilicet ad hanc considerationem parentes deducuntur, nimirum: Oportere eos gignere, ad conservandam propagatione sobolis naturam humanam, ut singuli Deo alios cultores suo nomine substituant.

I I I.

Natura etiam, seu potius *Deus* ipse postquam finem conjugio præstinasset, & ut, quam sit ad conservationem Rerump. necessarius, ostenderet, stimulos tantos non tantum hominum; sed & aliorum animalium, quæ conservata ad totius venustatem, inclinationibus adjecit, quantos nullibi aliàs invenire licet, ut si segnius aliquis fortasse, ex neglectu publici boni, movere incipiat, intus habeat, à quo moneatur & impellatur; Proinde non
tan-

tantum *Ulpianus in l. i. §. fin. n. de J. & J. sed & Justinianus in pr. Inst. de J. N. G. & C.* ex naturæ origine matrimoniorum necessitatem deducunt : Et dicit in hunc finem non ineleganter *Cicero 1. offic. 3. de finib.* *Cum ad tuendos conservandosque homines, hominem natum esse videamus, consentaneum est huic naturæ, ut sapiens velit gerere & administrare Rempubl. atque ut è naturâ vivat, uxorem adjungere, & velle ex ea liberos procreare. Add. l. unie. C. de rei ux. action.* Hunc in finem, & præceptum est & divinum & naturæ, sic enim dicit primò ipse Deus *Gen. cap. 2. Crescite & multiplicamini.* Alter finis conjugii consistit in utilitate & jucunditate privata, quam exprimit consilium divinum his verbis : *Non est bonum hominem esse solum. Faciamus ei adjutorium Gen. d. cap. 2.* Est enim non tantum foemina suâ naturâ imbecillis, sibi que prospicere non fatis idonea, sed etiam vir sine adjutorio muliebri quodammodo nequit subsistere, *ut ait Aristotel. lib. 1. Politic. cap. 1.* & ex hâc causâ naturali impetu fertur alter in alterum, tanquam sui partem ; quod aliqui adumbrare voluerunt ex primâ mulieris formatione, quæ divisa à corpore *Adami, Gen. 2.* & ex cocta exædificata legitur. De imperfectione solitariae vitæ multa hic quidem adduci possent, sed ut breves simus, lubens prætereo ea : *Græci enim, quasi cælibes imperfectionis tacitè arguebant: Sirabo in eum sensum interpretatur Epitheton ab Homero Mysis datum, quo eos vocat ἀπῖστ, quasi in vita mortuos, quod conjugii commodis scil. carerent, seu, quod brevi intervallo, dum posteritatem nullam relinquunt, quasi non vixissent, prorsus emorentur.* Cum postea primorum parentum lapsus omnia corrumpit, & cupido generandi in inordinatam degeneravit libidinem, honesto conjugii refrigerio eam extinguere voluit *Divina sapientia, & hinc jubet Paulus, ut ad evitandam fornicationem, quisque suam uxorem habeat 1. Corinth, cap. 7.*

I V.

In hac agimus aliquid de molestiis & incommodis vitæ conjugalis, & num iccirco sint deferenda? Matrimonii incommoda magna

magna esse, diffiteri nobis non licet; Hanc autem notoriam molestiam, quâ conjugium gravatur, quid opus verbis exaggerare, cum nulla domus sit ejus experta, & nullæ five profanæ five sacræ literæ eam negent. Et ut sacra præteream, *vid. Matth. cap. 19.* solum leges quoque civiles matrimonium multis calamitatibus obnoxium testantur *l. unic. C. de impon. lucr. descriptione.* & Canonica, *onus & sarcinam* vocant. Vulgò nexum, & vinculum matrimoniale dicimus; aliquando *compedes nuptiales* vocamus, quia sui juris non magis est, qui pacto conjugali se astringit, quam quem conclusum tenet ambitus carceris, aut extraneæ familiæ, iniqua illigavit servitus. Nuptiæ etiam aliquando vocantur *pedicæ*; Nec enim suæ potestatis est uxor, quæ virum, nec vir, qui uxorem habet *1. Corinth. cap. 7.* & in speciem quandam servitutis se tradisse videtur, qui corpus suum tradidit conjugii *l. 2. π. de liber. exhibend. homin.* Taceo incommoda cætera quæ vulgò recensentur; & quod de amore *Parmeno* philosophatur apud *Terent. Eunucl. Act. 1. Scen. 1.* nihil causæ est, cur non itidem ad conjugium trahi possit; *vid. etiam Horat. lib. 2. Satyr. 3.* Binos esse cum uxore jucundos dies: alterum, quo ducitur: alterum, quo mortua effertur. dicit *Hippocrætes*. apud *Stob. ser. 67.* Et fatius est commorari cum Leone & Dracone, quam cum muliere nequam, inquit Regum ille sapientissimus *Salomon Ecclesiastic. cap. 25.* Idem etiam mavult in angulo tecti, aut deserta habitare eremo, quam cum muliere litigiosa, *Proverb. cap. 21.* nec graviolem pœnam potuerunt Romani profugo homini injungere, quam, ut eum damnarent in ædes juxtâ improbam uxorem. Philosophus quidam, cum inimico elocasset filiam, rogatus quare id fecisset, quia, inquit, non potui illum gravius multare, quam elocando id, quod pessimum natura produxit: & *Democritus* interrogatus, quare parvam duxisset uxorem, respondit: Quia ex duobus malis minus eligendum fuit. Omnibus sic malis punicis inest granum aliquod putidum, & ne optimæ quidem vitii caruere suis. Indicio sit lapsus *Eva*, stomachationes *Sara*, jurgia *Rachelis*, Adulterium *Betsabææ*, & quæ prætereà, longa referre mora est. *Socrates* alia tria mala sese nactum dicebat: Grammaticam scil. paupertatem, & pernitiosam

nitiosam Xantippen. Vulgaris circumfertur etiam versiculus:

Fœmina nulla bona est, quod si bona contigit unquam,

Nescio, quo fato res mala facta bona est.

Qui tamen universaliter non est accipiendus; & hæc suo loco relinquo, velim porro ut quoad mentem & sententiam meam attinet hanc thesin L. B. positivè non concessivè intelligeret & explicaret. Sed hæc & talia mitto ne in earum odium tanquam in laqueum incidam. Hæc cum licet ita sese haberent, nec omnino careret molestiâ vita conjugalis, non tamen propterea deferenda est, multò minùs ejuranda. In charitatem enim peccare dicitur qui propter molestias, abhorrent à conjugio & fugiunt educationem liberorum. Si curam fugimus, virtus fugienda est, quæ necesse est cum aliqua cura res sibi contrarias aspernetur atque oedit. Et qui vult vitare molestias, vitet mundum, ait *Erasm.* in *Misog.* Poena enim lapsus ita pervagata est & corrumpit omnia, ut sine labore & molestiis nullibi pedem figere aut consistere liceat. Hinc etiam ab ipsis *Ethnicis* satis eleganter dictum fuit: *Dii sua bona mortalibus non aliter vendunt, nisi maximorum laborum pretio.* Si enim porrò oculorum aciem ad cælibatum reflectere velimus, non parciozem illic malorum segetem licet demetere. *Qui enim solus est,* ait *Eccles.* cap. 4. *in vanum laboribus se consumit, nec fructum eorum unquam gustare potest. Ubi ceciderit, nemo est, qui jacentem erigat: ubi dormitum iverit, nemo est, cujus calore foveatur: ubi oppugnatus fuerit, nemo est, qui propugnet. Qui verò socium vite habet & adiutorem operarum, ab eo erigi, calefeci, & propugnari potest.* Et quod unus sine alterius opere vivere & sibi sufficere non queat, ex diversis utriusque naturis, ad diversa officia destinatis, patet: In hunc itaque etiam finem uxor dicitur facta in adiutorium viro *Genes.* cap. 2. Nam muliebres operas omnes nequit vir subire, nec ullus vir concrefcit cum altero in unam carnem, ut eorundem malorum & bonorum ex æquo fieri queant participes. Benè *Aristol.* 8. *Ethic.* cap. 12. dicit: *Alia animalia coeunt generationis causâ: At homines non hujus tantum, sed & rerum earum gratiâ, quæ ad vitam spectant, simul habitant. Continuo enim officia divisa sunt, aliaque sunt viri & uxoris. Sibi ergò*

ergò mutuo opitulantur, in commune sua utriusque conferentes. Et ne cætera, quæ hic pullulant, incommoda, aut defectus bonorum *Matrimonii* ceu finium, prosequar, illud non potest non magni momenti esse apud religiosos homines, quod qui extra conjugium; vitandarum molestiarum gratiâ, dono continentie destituti, sive vivere imperant, aut perpetua ustulatione torqueri, aut cum scortis volutare cogantur, cum tamen viro in promptu sit remedium extinguendi, quod quia nullum datur cælibibus, quid licebit de iis præsumere, nisi, quod eò acrius fiant, quò minùs sitim sedandi copiâ datur? Quantò verò anima præstat corpore, tantò sollicitiùs fugiendum est illius, quam hujus detrimentum, id quod *Paulus Apostolus*, non unâ sententiâ confirmat, 1. *Corinth. 7. Ad vitandam fornicationem suam quisque uxorem habeat: Qui se continere nequit nubat: Satiùs est nubere, quam uri.* Quid enim profit homini, si lucretur totum mundum, & animæ interim jacturam faciat, aut quodnam illud tantum est, quo jacturam animæ redimere queat, ait ipse *Christus Matth. cap. 16. circ. fin.* Aut igitur ob incommoda vitandum non est matrimonium, aut non minùs vitandus coelibatus, cum malis prematur si non paucioribus, saltem eò gravioribus, quò propiùs vergunt in animæ detrimentum. Et ubi enim sincerâ perfrui cui voluptate licet, & bono potiri sine malo, stultus sit, si præter id velit sibi unâ comparatum malum: Verum, quando malum innexum est bono, ut plerumque in rebus humanis accidere solet, ut rosam decerpere non liceat salvis unguiculis, &

— *Sint malâ mixta bonis, sint bona mixta malis.*

Tum, aut hæc cum illis sunt habenda, aut illa cum his admitenda. Invicem iccirco in statera appendenda sunt bona cum malis, quando neutris separatim potiri fas est, & eò inclinandum, quo inclinat pensior moles. Cum igitur ex conjugio majora oriantur commoda, quam incommoda, hæc propter illa non secus devoranda sunt, ac amarus succus propter dulcem sanitatem. E duobus enim malis eligendum est minus, quod majoris boni rationem subit: hæc verò *Augustus* brevius in oratione sic explicavit: *Esse quidem in matrimonio molestias & diffi-*

cultates, idque negari non posse, interim cogitandum nullum esse bonum, cui non sit aliquid acerbi admixtum, quod si quis declinare velit, ne bonum quidem appetendum esse, quandoquidem ad virtutem & voluptatem veram perveneri non possit nisi in eâ paranda labor impendatur. Partem quandam Orationis Metelli Censoris, quæ ad propositum nostrum facit hic allegabo recitatus ab Aul. Gell. noct. attic. lib. 1. cap. 6. ubi ita extat. Si sine uxore possemus Quirites, esse, omnes eâ molestiâ careremus. Sed quoniam ita natura tradidit, ut nec cum iis satis commode, nec sine illis ullo modo vivi possit, saluti perpetuæ potius, quam brevi voluptati consulendum. Si enim bona & possessiones aliquando Reipubl. impendendæ, nec vitæ ipsi parcendum, ut salus patriæ redimatur, cur non & genius parum defraudandus, aut otium interrumpendum, quò futura præveniatur ejusdem ruina. Indignum statione sua censet Plato, qui in ea non relinquat succenturiatum successorem: & juvenis Spartanus noluit seni, qui vitam sine uxore consumerat, pro more in theatro assurgere, quia, inquit, post te neminem relinquis, qui mihi vicissim assurgere queat. Boni ergò publici gratia privata sibi ferenda mala: Multò magis eâ quoque de causâ patienter ferendæ sunt uxoris injuriæ, ut dum domi talem perpetimur, insuescamus & exerceamur, quo cæterorum quoque foris petulantiam & injuriam facilius feramus. Inficiari velle manifesta tædia, impudentis foret & refractarii disputatoris: impatientis verò civis, nolle quietem domesticam in discrimen aliquod incertum pro restauratione totius Reip. deducere, præsertim cum mala, quæ conjugio impinguntur, talia sint, ut usu assuetudineque mitescant, & conjugio essentialiter non sint innexa, sed studio & prudentiâ corrigi auferrive possint. Vitium enim uxoris aut tollendum, aut ferendum est. Qui tollit vitium, uxorem commodiorem præstat, qui fert, sese meliorem facit. Fertur autem assuetudine & prudenti patientiâ: Tollitur curâ & amicâ interpellatione. Nihil enim efficacius promovet animos, potissimum muliebres, quam preces & blanditiæ virorum: Amatorum benevolentia plurimum valet apud Amasias ad inferendum virtutis studium, si moderati ipsi sint & honesti. Quod si nec sic quicquam

quam profeceris : Levius fit, si bene fertur onus; & tolerabilius reddit patientia, quicquid corrigere est nefas. Multa quoque ab initio infuetis videntur intolerabilia, quæ dies sensim, ætas & usus mitificant. Nam quod in pomis notat *Arcius*, itidem evenit in conjugiiis, quæ dura & acerba nascuntur, post fiunt mitia & jucunda. Sed quæ gignuntur statim vieta, & mollia, atque in principio sunt vivida, non matura mox fiunt, sed putida. Hæc dum incipias, ait *Comicus*, dumque ignores, gravia sunt, ubi cognoris, facillima. Et si ullibi, alibi certè hic. Prima coitio acerrima est, ut ait idem in negotio non dissimili.

V.

Consideratâ itaque nuptiarum voce, origine, necessitate, utilitate & dignitate : Nunc ad definitionem matrimonii, cum nuptiarum nobis progrediendum erit. *Nuptiæ autem, sive matrimonium, est viri & mulieris conjunctio individuum vitam consuetudinem continens, §. 1. Inst. de patr. potest.* Vel consortium omnis vitæ, divini & humani juris communicatio *l. 1. π. b. t.* Definuntur etiam ab aliquibus quod sit unius maris & foeminae legitima conjunctio & indissolubilis, juxtâ divinam institutionem mutuo utriusque consensu inita, ad generis humani propagationem, ac mutuam vitam adjutorium; sed hæc per se nota sunt & iccirco superflua, fitque prior definitio in *Inst.* expressa nostra, quoniam & brevior & melior est. Advertendum tamen hic est quod nuptiarum vox variè sumatur. Primum, pro sponsalibus per verba de præsentis, absque tamen copula carnali subsecuta, quæ etiam verè & propriè matrimonium dicuntur; & ratio est: Quia non concubitus, sed consensus faciat nuptias. Secundò, nuptiæ quandoque accipiuntur pro matrimonio, propter carnalem copulam subsecutam, & hoc etiam dicitur in multis partibus juris. Tertio, Nuptiæ (& hoc modo plerumque capiuntur strictè & propriè) pro solennitate & festivitate nuptialis dici, & convivii, sicut germanicè dici solet *Die Hochzeit*. Sic capiuntur quoque propriè in *Euangelio*, ubi erant nuptiæ in *Cana Galilee*.

Sic quoque è contrà matrimonium dupliciter accipitur. Primum quando illud est contractum per verba de præfenti, etiam nulla interveniente copula carnali, per d. jura, supra in primò membrò huj. th. relata. Secundò magis propriè & strictè, quando scil. præter consensum, per verba de præfenti, emanatum, quoque conjunctio carnalis subsecuta fuerit. Nunc in profito nostro, nuptiæ ceu matrimonium in definitione possunt intelligi non solum carnali copula subsecuta, sed etiam absque conjunctione corporali, dummodo verba de præfenti intercesserint.

V I.

Definitionis explicationem aggredimur : Vocabulum *conjunctio*, hoc generis loco ponitur ; & simul causam efficientem denotat, nempe, consensum, quia ut rerum, ita & vitæ societatem efficit etiamsi nihil intervenerit aliud. Initur ergò juxta Dei institutionem matrimonium consensu mutuo, ceu constituitur matrimonium initio in affectu alterno *Nov. 32. cap. 3.* sive consensu conjugali, in individuum scil. ac fidissimam societatem, qui etiam includit animum & votum liberos procreandi *d. alleg. l. 220. §. 3. de V. S.* Concurrunt enim in matrimonio conjunctio animorum & copula seu conjunctio corporum, ordinata ad prolem : in illa consistit essentielle hujus conventionis ; *l. 30. de R. J.* hæc illam sequitur *l. 220. §. 3. de V. S.* Primario ergò est animorum, secundario etiam corporum : atque primum est causa secundi, & ex secundo primum infertur : cum ratione quoque naturali constet, sine vinculo indissolubili non licere copulam in conjunctione ergò voluntatum & affectuum videtur forma consistere, conjunctio corporum est consequens, quæ tamen potentialiter & intentionaliter ita requiritur, ut conditio perpetuæ castitatis adjecta, conjugium ipso jure faciat nullum. Atque hinc ob impotentiam, quæ jam ante nuptias adfuit, matrimonium declaratur nullum, & dicitur de ejusmodi personis : *Datz sie mit einander in keinem vollständigen eheliche geessen* ; inter omnino impotentes si nolint ab initio connubio recedere, non esse verum & perfectum matrimonium, sed societatem & cohabi-

cohabitationem quandam, at de hisce pluribus in *Seqq.* Quæstio oriri posset quomodo consensus fiat? Resp. quod declaratur ipse consensus regulaviter expressis verbis; aliquando verò ex signis aut factis colligitur. Ad declarandum & explorandum isthunc consensum nonnunquam *proxeneta* adhibentur; & quidem mulieres sæpius adhiberi soleant quam mares; quoniam melius illà callent arte, & dulci sermone & blanditiis commodius possunt virgines inducere.

V I I.

Sunt qui ad implendas nuptias jure Romano necessariam fuisse existimant aut solennem illam deductionem mulieris in domum mariti, quæ veteribus usitata fuit, aut nuptiarum festivitatem, per *l. 5. π. b. r. l. 15. π. de cond. & dem. l. 6. C. de donat. ante nupt. l. 24. C. de nupt.* Sed verius est, neutrum eorum ut necessarium desiderari, ut intelligere licet ex responso *Scævola, l. pen. de don. int. vir. & ux.* & rescripto *Theodosii l. 22. C. de nupt.* nec admodum difficile est ad superiores locos respondere. Nam in *l. 5. π. de ritu nupt.* Jctus non docet, quomodo nuptiæ contrahantur, sed rationem ac formam tantum deductionis demonstrat. Quod autem *Ulpianus in l. 15. de cond. & demon.* ait, conditionem nuptiarum tunc impletam esse, cum uxor ducta est; & *Justinianus in l. 24. C. de nupt.* conditionem nuptiarum non aliter impleri, quam si ipsa nuptiarum accedit festivitas: ex mente extraneorum sumtum est, qui cum nuptias alicujus futuras nominant, ad solennitatem & celebritatem nuptiarum cogitationem referre solent. Sed & in re ambiguâ hoc ritu consensus declaratur, & nuptiæ ex deductione aut festivitate intelliguntur perfectæ; quod tantum ostendere voluit *Imp. in d. l. 6. C. de donat. ant. nupt.* Diximus constitui conjugium consensu in societatem conjugalem, & is quidem essentiam conjugii producit. Sunt verò omnium ferè gentium moribus ad cohabitationem, quâ consensus consummatur, initiandam, & consensum publicè confirmandum, quædam solennitates adhibitæ: Apud Athenienses quippè lege imperabantur symposia; & id ideo factum,

factum, ut cum liberi concredantur alienæ fidei, traditioni tam periculosa assistant cognati ac maxime necessarii. *Homerus* nuptias filia Menelai instruit non tantum epulis, sed & cythara & choreis. De *Hebræorum* consuetudine sufficiens testimonium præbent apparatus *Labani*, *Gen.* 29. *Samsonis Jud.* 14. Nuptiæ quæ habitæ sunt in *Cana* huc adduci possunt. Item, quod in parabolis, ubi nuptiis assimilatur regnum cælorum, adjiciatur mentio *Epularum* magnificarum, *Luc.* 14. *Matth.* 22. *Apocal.* 19. *Lycurgus* in phiditiis voluit cœnare sponsum cum sponsa, ne sine solennitate ingrederetur nupta thalamum mariti, nec tamen ultra facietatem corpus gravaret, ut ait *Plutarch.* in *Lyc.* qui & alibi reprobatur exorbitantem suæ ætatis luxum, qui non tantum depauperat novos nuptos, & à precibus destinatos animos avertit, sed etiam luxuriosæ soboli occasionem præbet, quemadmodum *Diogenes* temulento juveni objecit: *Pater tuus te ebrius seminavit.* De *Romanis*, ex *Lucian.* lib. 2. de *Catonis & Martiæ* nuptiis. De deductione in domum diximus, invenio autem apud auctores & *Jctos* duplicis deductionis mentionem adhuc fieri, 1. in hortos. 2. in cubiculum; sed hæc & reliqua huc spectantia nec attingam, neque ulterius deducam; & qui priscorum ritus in nuptiis adhiberi solitos nosse cupit, legat *Brisson.* lib. singul. de ritu nupt. Hodie festivitatem nuptialem præcedit publica ex suggestu proclamatio: ut plurimum trina, quæ denunciationes banna vocantur: post trinam proclamationem alium ad impediendum matrimonium non audiri. Deinde ipso nuptiarum die sequitur in Ecclesiâ, vel cœtu fidelium sacerdotalis copulatio & benedictio: Mox alterâ horâ etiam post Ecclesiasticam copulationem, si moritur unus conjugum, superstes capit bona statutoria, quæ in *Ducatu* nostro *Clevenfi* plerisque in locis, sunt mobilia; vel dotem si dotalia sint facta pacta; debet enim defunctum conjugem lugere l. 6. l. 7. π. h. t. Verum enim verò de hisce certi aliquid statuere non possumus, cum pro loci diversitate jus itidem sit diversum. Quær. autem circ. priora nimirum, si copulatio & benedictio non sit facta, an matrimonium sit nullum & liberi illegitimi? Quam ut decidamus quæstiones, inspiciendæ præprimis veniunt rationes illarum solennitatum, quarum duæ (1.) Publica honestas Ec-

cle-

clesiastica, ut convenientiori cum decentiâ matrimonium contrahatur, ac iteretur per sacerdotem benedictio divina primis conjugibus à Deo facta (2.) ut de consensu conjugali publicè constet, atque ita evitentur sub prætextu matrimonii clandestinæ scortationes, ut & præterea quia Reip. interest, scire quinam & cum quibus coëant, ne civitas vel rixosis matrimoniis oneretur, vel mendicorum copiâ replatur. *Geneva* coram consistorio coguntur rationes vitæ suæ reddere, qui conjugium ambiunt, & qua arte, quibus mediis vitam sustentare possint. Aliàs à matrimonio prohibentur, aut post ejus consummationem urbe ejiciuntur. Hæ verò rationes non efficiunt, ut solennitate non observatâ matrimonium ipsum, quod sua essentialia habet, modo de illis verè constet, sit nullum, sed erit tantum non solenne, & illam omittens peccabit contra publicam honestatem & ordinationes Ecclesiasticas; adeoque puniendus, & adhuc omittas solennitates adhibere tenetur. Et hinc porrò deducimus, si quidam sponsalia de præsentî publicè celebraverint, & filium, antequam benedictio sacerdotalis accesserit, progenerint, illum non esse illegitimum, licet morte alterius conjugis interveniente solennes nuptiæ planè non insecutæ fuerint; quam sententiam etiam favor partus adjuvat, qui in simili casu attenditur. Atque hæc sententia etiam confirmata ab Electore Saxonix *dec. 40.*

V I I I .

Dicitur in definitione præterea, *viri & mulieris*; Nam duorum ejusdem sexus conjunctio detestanda est, & lege Dei, lege naturæ, legibus tandem omnium gentium damnata. Ait, mulieris, *ἑνικός*, ad excludendam polygamiam, id est, nuptias cum pluribus uxoribus eodem tempore contractas: nam successivè plures uxores habere, aut quod idem est, matrimonio ritè soluto, aliam ducere, prohibitum non est. Igitur apud Romanos vetitum fuit, plures uxores eodem tempore habere; quod aliorum quoque moribus improbatum: Raræ binæ

E

simul

simul in Occidente nuptiæ. Neque enim apud Romanos tantum constitutum fuit, ne quis binas eodem tempore uxores haberet, sed etiam apud Græcos, & quidem jam à temporibus *Ceropis Atheniensium regis*. Germanos quoque nostros singulis uxoribus contentos fuisse scribit *Tacit. de morib. German.* Multi verò sunt qui putant, duas aut plures uxores apud unam nuptas, non pugnare cum naturali ratione, cum apud plerasque gentes id licitum fuisse legamus; adeoque ipse Deus hanc polygamiam speciem populo suo permisit. Sed quod hæc legi simul divinæ atque naturali repugnet, paucis quibusdam rationibus nobis explanandum erit. Legi ergò divinæ primæque institutioni matrimonii contrariam esse polygamiam evincitur primùm ex loco *Matth. 19. v. 8.* Nam argumentum, quo ibi Christus utitur adversus divortium, *ab initio autem ita non fuit*, nullas vires habet, nisi hanc majorem præsupponat; Ita in matrimonio se res debet habere, quemadmodum in principio fuit. Assume jam; Atqui initio duo tantum conjuncti fuerunt in carnem unam, *Gen. 2. sub. fin.* Ergò lege institutionis matrimonii duo tantum, id est, mas cum foemina una conjungi debet. Eadem plane ratione & ex prima conjugii institutione licentiam polygamie damnat *Malachias cap. 2. vers. 14.* Præterea *Levitic. cap. 18. vers. 18.* polygamia expressè prohibetur, quod summi Theologi & Hebrææ linguæ peritissimi *Junius & Tremellius* firmissimis rationibus demonstrant, locum ex phrasi Hebræa ita vertentes; *Mulierem unam ad alteram ne assumito.* Tertiò cum cæremonialia præcepta in *Nov. Testam.* abrogata fuerint, quæcunque Apostoli præcepta tradidere, moralia esse constat, cum in politia, tum in œconomia, & à singulis observanda. Atque *1. Corinth. cap. 7. vers. 2.* monogamia præcipitur iis, qui matrimonium expetunt: non potest enim, quod vult Apostolus, unaquæque mulier suum proprium virum habere, si communem cum aliis in polygamia habeat. Quod autem morale est, id à singulis observandum, & perpetui juris est; adeoque & in *Vet. Testam.* obtinuit. Denique videmus primam conjugii institutionem sic exponi à Christo & Apostolo, ut duo solummodo in unam carnem coalescere censantur *Matth. 19. vers. 5.* & *1. Corinth. cap. 6. vers. 16.* nec ante *Lamechum* Cainici generis

generis hominem quenquam legimus plures simul uxores duxisse : ex quo intelligimus polygamiam sicut & reliquas corruptelas paulatim irreplisse. Quorum enim hoc aliàs in *Lamecho* expressè notasset *Moses Genes. cap. 4. vers. 19.* Sed & communis ratio polygamiam damnat, primùm quia mutuum conjugum amorem, quem singulares nuptiæ favent, dividit : deinde quia fidem violat, quâ alter alteri sese perpetua consuetudinis vitæ obligatione tradit, & corpus suum mancipat : unde meritò Christus pronunciat cum mœchari, qui vinculo prioris matrimonii non soluto aliam uxorem ducit, *Matth. cap. 19. vers. 9.* Postremò & ratio societatis exigit, ut quemadmodum uxor uni viro, ita vicissim vir uni uxori obstringatur & adhæreat. Quam obrem concludendum est nunquam in conscientiæ foro licitum fuisse, plures uxores eodem tempore habere; ac proinde patrum exempla, quos plures uxores habuisse legimus, nobis imitanda non esse : quoniam illorum polygamiam Deus non approbavit, sed toleravit duntaxat, aut indulgit, non lasciviendi, sed gignendæ piæ sobolis gratiâ, propter promissionem de seminis multiplicatione; sicut & in aliis quibusdam connivit, quæ cum primâ conjugii institutione, ad quam ea Christus revocat, non conveniunt. *Matth. cap. 5. vers. 32. & cap. 19. vers. 3. & seqq. Marc. cap. 10. vers. 4. Luc. cap. 16. vers. 18.* Peccarunt nimirum in hoc & ipsi patres, quanquam errore, potiùs judicii, non satis eruditâ conscientiâ, quam aperta improbitate, cum exemplorum multitudo effecisset, ut peccatum quandam rei indifferentis speciem induisset; quod Deus benigne eis condonavit. Atque hæc etiam est sententia *Innocentii III. in c. gaudemus x. de divort.* & communis Pontificiorum. Addendum hic aliquid etiam est de pœnis: Jure prætorio apud Romanos bigamus infamis erat *l. 1. π. de iis qui notant. infam. l. 2. C. de in cest. nupt. hoc est,* qui binas nuptias, seu bina sponsalia constituta habebat, commixtione carnali nondum subsecuta. *vid. preced. Sect.* Tum enim, qui sic peccat, stupri reus fit, *l. 18. C. de adult.* cujus pœnam declarat *Justinianus in §. Inst. 4. de public. judic.* Hodiè per pœnalem *Carol. V. art. 12.* constitutionem, commutata fuit in pœnam adulterii, seu gladii, quod in plurimis locis observatur. *Jure Hispanico* stigma fronti illorum imprimitur, quod quale fuerit ab initio,

dubium est; hodie literam Q. pro signo tam infami receptam testantur authores. Immò licet apud Romanos concubinatus extrà legis pœnam esset: Tamen durante matrimonio, fas non erat concubinam adjungere *l. unic. C. de concub. Paulus lib. 2. sent. tit. 20.* ne scilicet injuria fiat uxori, mariti amore in plures diviso. Id firmavit *Justinianus Nov. 18. cap. 5. vers. & hæc.* permittens viro cœlibi, non marito, habere unam concubinam, *l. ult. in fin. C. commun. de manumittend.* Sed hanc *Justiniani* licentiam *Leo Imp.* repressit, & *Nov. 91.* constituit, ne Christianis concubinam habere liceat, præclaram rationem subjungens, indignum esse, cum è fronte ipso aquam puram haurire possimus, lutulentam quærere; neque cuiquam difficile sit, sociam & consortem invenire. Præcipit id ipsum lex Divina & Pontificia, *sicuti jam audivimus*, ut quisque vitandæ scortationis causâ uxorem ducat: Qua lege omnis concubinatus, & coitus extrà nuptias improbatus est & punitus; frustra objicitur hic *c. is qui non habet dist. 34.* quia ibi vocabulum concubina accipitur pro uxore, qui consensit in matrimonium, & ita matrimonium contraxit, sed quia Ecclesiasticis ceremoniis & precibus non fuit initiatum, & ita clandestinè factum, quod pertinet ad Ecclesiam, quia apud eam non constat fuisse contractum, pro non contracto habetur, cum verè tamen contractum sit, *cap. ult. de clandest. despondat.* Videndum hac occasione nobis quicquam erit de concubinis & in quibus concubinitus consistat: *Concubinatus est conjunctio viri & mulieris diurnæ cohabitationis & concubitus gratiâ inita, citrà affectionem maritalem.* Matrimonii & concubinitus differentia optimè elucet ex nuptiarum definitione suprâ posita. Differt nimirum concubina ab uxore, quod quidem etiam unica sit in consortium assumpta *d. l. unic. C. h. t. l. fin. C. commun. de succ. l. 121. §. 1. π. de V. O.* sed non in uxorem & matremfam. *l. 41. §. 1. π. h. t. l. 3. §. 1. de π. de donat. int. vir. & uxor.* & vel libertina est, vel ingenua quidem, sed humilis, vel quæ corpus prostituit *l. 1. §. 1. l. 3. pr. π. de concubin.* Hinc dicitur in *l. 49. §. 4. de legat. 3.* quod uxor & concubina nonnisi dignitate differant *add. l. 3. §. ult. in fin. l. 46. in fin. de V. S. l. 67. §. 10. de legat. 2. l. 29. C. de adult.* Facilis & etiam fuit concubinæ repudiatio, cum & ipsa divortia ab uxore jure Romano, præsertim veteri permittebantur.

IX.

Concubitus igitur jure civili quidem permissus, seu extra legis poenam est *l. 3. §. 1. π. de concubin. l. 5. C. ad Sct. Orphit. Nov. 18. c. 5.* Sed non simpliciter approbatus; & hoc patet inde, quia liberi inde nati non sint legitimi, sed in specie naturales dicantur: à patre quidem alendi; in aliis verò à legitimis differunt *vid. 1. 1. de natur. lib.* Toto ergo cælo differunt, quod scilicet quid sit tantum permissum an verò approbatum: Jure Canonico concubina ab uxore non tam affectione maritali, quam aliquando nuda dignitate & effectibus; atque ipse concubinitus, itidem eo jure permissus, à conjugio ferè quoad solemnitates tantum videtur differre *c. 4. dist. 34. c. 11. 12. q. 2. xxxii. add. c. 1. 2. 6. dist. 33.* Affinitas tamen oritur ex concubinitu uti DD. communiter commentantur ad *l. 1. de concubin.* & illud hanc rationem videtur habere, quia ex omni quidem illicito coitu ea proveniat, ergò multo magis adhuc ex hoc. Hodiè tamen Constitutionibus imperii concubinitus est prohibitus *Recess. Imp. de Anno 1530. 1548.* & liberi quoad effectum pro naturalibus haberi inde nati, qui alias ex soluti conjunctione cum soluta nati. Dicitur & positum ultimò locò fuit in definitione: *Individuam vitam consuetudinem continens;* Quia semel conjugati; nisi legibus permittentibus separari aut dividi non possunt, sed perpetuò conjuncti remanent. Per quam differentiam concubinitus excluditur: Etsi enim in concubinitu cohabitandi animus adsit, pænitere tamen dividique possunt, etiam sine causa si velint. Quod non est in matrimonio: nam qui matrimonio junguntur, talem habent animum, ut perpetuò convivere velint: scientes quod etsi eorum animus mutaretur, tamen, nisi lege ipsa censente; resilire non possint. Porro legibus ita consentientibus aliquoties separantur conjuges, ex certis & arduis causis: qua in re variant jura; nobis tamen aliquid dicendum erit de iis in *hujus disputationis* calce. Sciendum tamen est, quod verbum hoc, *individuum*, duobus modis accipiatur: uno modo pro eo, quod commune adhuc est atque indivi-

sum, quo sensu individua hæreditas dicitur à *Modestino in l. 32. §. 6. π. de adm. tut.* & à *Paulo* individuum curæ officium *l. 46. §. 1. eod.* altero modo pro eo, quod dividi non potest, ut cum servitutes, obligationes, stipulationes individuas dicimus. Atque utraque significatio huic loco convenit: prima quidem simpliciter, ut ex iis, quæ mox dicemus patebit: altera autem secundum quid, videlicet respectu aliarum conjunctionum & societatum, quæ facile dividi, id est, separari, & pro arbitrio unius dissolvi possunt. Neque enim nuptiis passim renunciare licet: uti jam quodammodo annotavimus, sed pluribus id tamen adhuc faciemus, uti dixi. Verba etiam illa, *individuum vite consuetudinem continens*, sunt adjunctum proprium atque ex parte finis. Illis autem verbis existimo *Justinianum* significare non tantum domesticam societatem & conversationem, sed etiam rerum quandam communionem & indivisum rerum omnium inter conjuges usum. Atque hanc interpretationem adjuvat *Modestinus in l. 1. π. h. t.* quæ à nobis *supr.* etiam sunt proposita; cum ait: *Nuptia sunt conjunctio maris & femine, consortium omnis vite, divini & humani juris communicatio.* Nulla enim res est, sivi divini sive humani juris, quam conjux cum conjuge non communicet, cujusque inter eos, salva honestate conjugii, promiscuus usus esse non debeat. Unde *Gordianus Imp.* uxorem dicit suscipi *sociam divine & humane domus l. 4. C. de crim. expil. heredit.* Quanquam fortasse *Modestinus & Gordianus* cum ita loquuntur alio respiciunt, nempe ad sacra paganorum, quæ domi sibi quisque & familiæ suæ habebat, quorum fiebat socia: meminit horum sacrorum *Cicero 2. de legibus.*

X.

Diximus *supr.* de consensu eorum qui nuptias ineunt, restringitur aliquando istorum contrahentium consensus ita, ut adhibendus quoque sit Parentum consensus; & quidem jure Civili filius, qui est in potestate patris, consensus ejum necessarid requiret, quod non adhibitò matrimonium erit illegitimum & li-

& liberi etiam illegitimi, *pr. Inst. h. l. 25. π. & l. 12. C. eod. l. 11. π. de stat. homin.* nec ratihabitio ante natos efficit legitimos *d. pr. Inst. & l. 68. de jur. dot.* Contrarium quidem videtur evinci posse ex *l. 5. C. h. verum puto ego, legem istam loqui non de ratihabitione sed de consensu tacito.* Sic etiam & moribus obtinet, nam consensus est vel expressus vel tacitus exemplum posterioris esse potest *v. gr.* ut quando pater audit trinam proclamationem (de qua dictum) & non contradicit, tum videtur consentire: idem obtinet; si videt se osculari & alia facere, quæ hic modestiæ causa mitto, tunc etiam benedictionem sacerdotalem impetrare possunt. Prætera etiam opponi solet, quod consensus subsequens retrò efficiat liberos naturales legitimos. Att dicimus longè aliam rationem esse liberorum naturalium ex concubinato, licitâ de *jur. Roman.* quodammodo conjunctione susceptorum; & illam conjunctionem, quæ fit absque patris consensu, quæ est illicita & liberi pro spurii habentur *arg. §. 12. Inst. h.* Et sit sic comparatio eorum, qui ex injusto matrimonio nati sunt, cum iis, quos mater vulgò concepit, quoad patriam potestatem, cujus solius rei gratia hic de nuptiis quæritur; & neutri quoad hunc effectum patrem habere intelliguntur; quoniam nemo respectu eorum, quæ sunt juris Civilis, filius intelligitur, nisi qui ex viro & uxore natus est *l. 6. π. de his qui sunt sui vel alien. jur.* Quid juris sit in filiabus *vid. l. 12. π. de sponsal. l. 7. 18. 20. C. h.* si nepos contraherè velit, non solum avi, sed patris consensum impetrare debet, in cujus potestatem post mortem avi recasurus est: quod si neptis nubat, solius avi consensus sufficit *l. 9. l. 16. §. 1. h.* In contrarium quidam hic argumentantur ex *l. 3. π. h.* Verum ibi non habetur, quod pater filii adhuc vivat, & solum proponitur casus singularis, quo idem avus consentit, & in sponsi & sponsæ nuptias; neque ullum subest periculum ut indignus adgnascatur sibi heres, cum sint ejusdem familiæ. Jure verò naturali non de necessitate, ut loquuntur, sed de honestate exigitur. *add. l. 1. §. ult. π. de liber. exhibend.* Jure Canon. sponsalia quidem sine parentum consensu inita nulla existimamus, sed nuptias consummatas omninò subsistere

sistere *c. 1. §. 9. §. 30. c. 31. q. 32. c. 6. de Condit. appof. c. 6. de nupt. c. 2. quest. 2. 27.* accipienda hæc tamen sunt de publicis non de clandestinis sponfalibus; & idem ferè moribus obtinet. Neque firmat juramentum sponsalia absque consensu parentum inita. Per ratihabitionem tamen parentum convalescunt hodiè sponsalia & nuptiæ. Parentibus defunctis avi aviæque consensus est necessarius. Non verò curatorum & agnatorum, nam non pertinet ad curatoris officium, nubat pupilla, an non, cum officium ejus in administratione rei familiaris consistat *l. 20. π. h. t.* ubi *Divi Fratres* rescripserunt, ad officium curatoris administrationem pupillæ pertinere, nubere autem mulierem sui juris, suo arbitrio posse. Quod si puella nondum 25. annos nata, sub curatoris defensione constituta, inter honestos matrimonii competitors oriatur fortè certamen, ut quærat, cui potissimum conjungenda sit, & illa per verecundiam propriam, noluerit voluntatem depromere & virum sibi eligere, judex decernet, cui melius adulta societur, *l. 20. eod.* Immò quandoque inter tutorem & patrem & propinquos de eligendo futuro marito pro pupilla non convenit, arbitrium judicis necessarium est, *l. 1. h. t.* nisi pater, dum viveret filix maritum destinaverit, cujus judicium tutoribus sequendum. Adhiberi quoque debet consensus parentum secundum ordinationes quorundam locorum Ecclesiasticas etiam si majorenes & patria potestate liberati; *vid. de hisce Carpozov. defen. 41. 45. 49. 58. & c.* Non tamen cogendi sunt liberi à parentibus, ut cum hæc vel illà personâ conjugium ineant *l. 21. π. h.* Et aliquando etiam ob causas justas *l. 12. §. 1. h. t.* immò & aliquando sine parentum consensu liberi contrahunt matrimonium (1.) Si parentes consentire nequeant *l. 11. π. h. l. 25. C. eod.* (2.) si injuriâ dissentiant & prohibeant. *l. 19. h.*

X I.

Antequam ad cætera perveniam, unica adhuc quæstio hic proponenda erit, nimirum: An consensus matris ad nuptias liberorum requiratur? & an jus civile eâ in re satis æquum sit? Jure civili

vili in liberorum nuptiis consensus eorum duntaxat parentum, in quorum potestate sunt liberi, requiritur, *pr. Inst. h. l. 18. l. 35. eod.* non itaque matris *arg. §. 10. Inst. de adoption. §. 3. Inst. de hered. qualit. & different.* Nec aliud suadent *l. 1. & l. 20. C. h. i.* Quia de illius puellæ nuptiis loquuntur, quæ nimio verecundiæ cultu ducta animi sensa non exprimit, sed totum negotium proximioribus necessariisque suis relinquit: ut mittam prædictas leges non tam de consensu sine quo nuptiæ non consistunt, quam consilio atque arbitrio, ut melius sese habeant, adhibendo, intelligi. At, quibus hoc jus non satis æquum piumque videtur, obijciunt decalogi illud præceptum: *Honora patrem tuum & matrem tuam &c.* cui convenit *l. 6. n. de in jus vocand.* in verbis: *una est enim omnibus parentibus reverentia.* Verum Resp. ex honore & reverentiâ parentibus debitâ hanc rem præcisè non dependere; non tandem eandem matris ac patris in liberos potestatem esse; ne quidem jure naturali & morali divino inspecto: sexum muliebrem propter judicii sui imbecillitatem hujus potestatis omnino incapacem esse: ac proinde, licet rationes naturales præcedenti quæstione allatæ in matre etiam militare videantur; revera tamen nihil evincere, cum huic juri sustinendo impar & inidonea sit: Quippe *varium & mutabile semper foemina.* Præterea mulieres sæpius adversus propria commoda laborare, *l. 4. in fin. C. de sponsal.* in perniciem substantiæ suæ deduci, *§. 1. Inst. quib. alien. licet vel non.* Ex reverentiâ duntaxat consilium & arbitrium provenire; non autem facultatem nuptias liberorum ex defectu consensus, quasi ipso jure nullas, dirimendi: Præceptum illud: *Honora patrem tuum & matrem tuam:* ad hanc peculiarem potestatem nullo modo extendi debere; alioquin eandem competituram cunctis qui annis vel auctoritate nos præcedunt, cum ex communi Theologorum sententia illi omnes præcepto contineantur. Quod de *Ismaele* dicitur *ex Genes. cap. 21.* & *Samsone Judic. cap. 14.* nihil movet; cum ultrò fatear æquum & pium esse, matris quoque consilium & arbitrium in nuptiis attendi; dico tamen ex eo inferri non posse ex defectu materni consensus nuptias nullius momenti & liberos ex iis progenitos illegitimos esse, aut unquam fuisse. Si dicas consensus matris nuptiis liberorum adhiberi honestum esse, ergo &

necessarium, *arg. l. 179. π. de R. J.* Resp. tunc aliam honestatem suaderi: aliam præcipi, *arg. 1. Corinib. cap. 7. in princ. & vers. 25.* de priori autem intelligi debere quod dicitur *in d. l. 179. π. de R. J.*

X I I.

Sequitur autem ex formali ratione ejus, quod efficit matrimonium & *supr. in hac Section.* explicatum est, quod qui non consentiant, nec matrimonium contrahant: Consensus autem duo sunt principia, *intellectus & voluntas*: hæc verò deficiunt (1.) in furiosis *l. 8. π. de sponsal. add. l. 16. π. §. ult. h. r. l. 12. §. 7. π. solut. matrim.* (2.) Extremè ebris, secus si paulò plus quis adbibere. (3.) Cæco amoris impetu ductis, ita vulgaris quidem interpretatio DD. fert, sed puto ego & est multorum Doctissimorum Virorum sententia; hanc causam non sufficere, & ratio: quia omnis amor cæcus dicitur, immò etiam plurimùm justus; illa enim ratio si sufficiens foret ad rescindenda matrimonia, quot & quæ quidem non dissolverentur: Hæc verò tunc procedere arbitror, si philtro fortè, hoc est, poculo amatorio seductus quis esset ad amoris furorem. Intellectui autem ac cognitioni glaucoma objicit I. error, & est ille vel circa ipsam personam, & vitiat matrimonium, vel circa ejus qualitates, easque aut ad essentiam matrimonii quodammodo pertinentes, ut: (1.) error circa potentiam generandi. (2.) circa virginitatem. (3.) error circa qualitates ob legum ordinationem necessarias, ut circ. statum & necessitudinem. Aut omnino accidentales, ut divitias, formam. (4.) Dolus si nimirum eo fuerint inducti: Voluntati etiam officit vis atque coactio, sed de hisce omnibus & singulis nobis aliquid dicendum erit.

X I I I.

Verum antequam ad ea progrediamur *in hac thes.* explicabo quodammodo; quâ ætate tam viri, quam mulieres nuptias inire debeant. Diximus *in Sect. 1.* de hisce aliquid: quâ verò ætate, tam animus, quam corpus ad contrahendas & complendas

das nuptias, sat roboris adquirat, nobis hic paucis inquirendum incumbit: In jure digestorum fœminis quidem 12. annum præfinitum invenimus, *l. 9. π. de sponsal. l. 4. de ritu nupt. l. penult. §. 3. quod fals. tut. gest.* maribus verò nihil cautum est nec annotatum à *Sueton. in Augusto cap. 34. Dion. lib. 54.* Sunt qui putant præcisè fœminis nubendi copiam factam post annum 12. & maribus 14. *pr. Inst. quib. mod. tut. fin.* Sed loquitur *Justinianus* ibi tantum quando pubescunt scil. & terminus iste ab *Imp.* præterpropter positus est, & à Canonibus, juncta corporis habitudine confirmatus; & sic consuetudo obtinuit contra legem: lex enim *Papia* ante 25. *atat. annum*, ad mulieris justum amplexum, neminem invitabat, nec pœnas cœlibum ad eos, qui 25. annum nondum attigissent, extendi voluit. Majores etiam olim nostri, intra annum vigesimum fœminæ notitiam habuisse, in turpissimis habebant rebus, *teste Casar. lib. 6. bell. Gall.* Tardius enim quoque apud nos fœminæ pariunt, tardius mulieribus erumpunt menstrua, & tum in his, tum in viris pubertatis lanugo tardius se prodit, ob regionem & victum frigidiorum. Ponatur verò, naturam ad eò præcocem esse, & masculum *circ. 14.* fœminam *circ. 12.* aptam præstrare *Veneri.* Non iccirco quorundam valet argumentatio: Provolandum esse ad matrimonia, ne fecerit natura istam aptitudinem frustra. Romani eâ ætate civibus suis matrimonia permiserunt, quæ natura apta esse creditur ad generandum; maribus post annum decimum quartum, quo tempore ipsam ætatem necessitate pubescere, & vim generationis moveri incipere, scribunt Medici: fœminis autem biennio maturius, quia post annum duodecimum virum pati posse creduntur *l. 4. π. h. l. 10. π. de condit. & demon. cujus diversitatis si quis rationem quærit, adeat Aristotel. lib. 4. de gen. animal. Macrob. 7. Saturn. 7.* & hanc quæstionem Medicis relinquo; quare scil. citius pubescant fœminæ; ut & an fœmina sit frigidior viro; & cur tardius perficiatur fœmella in utero quam extra: nec est nostrum ea inquirere, secundum illud; *sutor ne extra crepidam*: imprimis quoniam brevitati, quantum fieri potest, studemus. Ab illa autem determinatione legitimæ & matrimonio contrahendo idoneæ ætatis longè

recedit *Plato*, qui *lib. 4. & 6. de legib.* tricesimum annum masculis præscribit: longius etiam *Aristotel.* 7. qui eos demum conjungi vult circa annum 36. scæminas autem anno 18. Juris Pontificii authores pubertatem metiuntur ex potentiâ coëundi, & non aded ex numero annorum *c. 3. §. fin. de despons. impub.* Nos solemus sequi definitionem juris Civilis, quæ et si non in omnes, in plerosque tamen quadrat, & Medicorum ac Physicorum auctoritate falcitur. Rarò tamen hâc ætate apud nos, præsertim masculi, matrimonio junguntur. Nam ad nuptias admittendus non est, qui nescit familiæ præesse, & uxorem cum prole sustentare. Esset etiam alias contra Medicorum regulam, qui dicunt: *Naturam, si probè agat, sequendam, si improbè, corrigendam.* Si enim priùs alicui Venerem maturet, quam ingenium, prius aptum faciat ad dormiendum in thalemo, quam laborandum in domo, nec ad suam intentionem conformiter operatur, nec id agit, quod cum hominis salute, & Reip. commodis fieri queat. *Hesiodus* enim *ἄφρων μὲν ἴσιν*, deinde uxorem quæri jubet; & *Plato* adigi quidem vult cives, ut ad nuptias intra 35. annum animum inducant, sed si priùs rationem vivendi certam inierint *lib. 6. de ll. Cretenses* adultam ætatem assecutis nuptias permittebant, sed si puellæ priùs rem familiarem curare didicissent, *Strab. test. lib. 10.* Germani, si juvenis hostis caput amputatum ad Regem pertulisset *Strab. lib. 15.* *Genevenses*, etiam si post annum 18. à nuptiis neminem depellant, tamen, si non habeat, unde vivat, post initas nuptias, à civitate sponsum deji- ciunt, ne mendicis enervetur Respubl. Qui igitur salutare & familiæ suæ & toti Reip. nuptias contrahere cupit, eum oportet ejus ætatis esse, ut uxorem regere, familiæ præesse, liberos educare, & singulis hisce, non tantum victu & amictu, sed & compendiis totius vitæ, prospicere possit: Permittuntur itaque nuptiæ anno 12. & 14. completo, possunt tamen etiam ipso natali die iniri *argum. l. 5. π. qui test. fac. poss.* Ante autem contractæ jure sponsaliorum valent *l. 9. π. de sponsal.* Jure Canonico à Civili recessum videtur, dum illud pubertatem non tam ex annorum numero, quam potius habitu corporis & aptitudine generandi æstimat (uti diximus) adeoque si malitia suppleat ætatem, etiam ante XII. annum

annum nuptias admittit *cap. 3. 8. & seqq. cap. fin. x. de despons. impub.* Et quemadmodum à conjugii sacrario iussi sunt abesse pueri & adolescentuli: Ita eadem ocludimus fenibus. Illis, quod nondum propter defectum ætatis sint inaugurati, his, quod jam rude, & gratiosa munerum quiete, donati, spolia opima marinæ Deæ suspendere debeant, cum hac inscriptione:

Vixi puellis nuper idoneus,

Et militavi non sine gloria:

Nunc arma defunctumque bello

Hunc gladium paries habebit

Levum Marina qui Veneris latus custodit.

Horat. sic lib. 3. Od. 26. Dicitur etiam in recepto adagio: *Bis pueri sunt senes.* Cur idè non idem statuendum in senibus, quod diximus & disputavimus de pueris: *vid. Ovid. Eleg. 1.*

Qua bello est habilis, Veneri quoque convenit atas,

Turpe senex miles, Turpe senilis amor.

Quos petiere duces annos in milite forti

Hos perit in socio bella puella thoro.

& alibi etiam dicitur:

Militat in teneris annis amor hospes amœnus,

Est in canitie ridiculosa Venus.

Multum enim convenit amori cum militia & *militat omnis amans.* A militia quidem sexaginaris dimittitur, *Lucian. in Tyrann.* quo facit *Juvenalis in Satyr. 14.* *Ut locupletam Aquilam tibi sexagesimus annus afferat.* Non tamen prohibetur sexagenarius cum juvenula inire matrimonium, *Carpzov. I. Pr. Cons. lib. 2. def. 13.* Sciendum quoque hic de *Hermaphroditis*, quod iis non permitendum matrimonium, nisi ex inspectione de sexu prævalente constet *arg. l. 10. n. de statu homin.* Dividitur quidem ab auctoribus senectus in tres classes, *viridem, declinantem & decrepitam scil.* verum omnia in *Disputatione* tractare non possumus.

X I V.

Nunc de ignorantia quicquam dicendum venit: & quantum

ad ignorantiam totalem, certum est, cum errantis, quatenus errat, nulla sit voluntas, quod sponsalia vel matrimonia inter ignorantes contracta, non subsistant, quia matrimonii substantia consistit in consensu, uti declaratum fuit, & consensui nihil tam contrarium est; quam error, qui imperitiam detegit. Ex quo inferitur pluribus hic, quod *supr.* digito tantum demonstrauimus: Eos, qui præ furore, aut ebrietate, sibi non constant, aut propter absentiam, notitiam non habent personarum, quæ inficiis obtendentur, aut dolo malo in poenitenda inducuntur conjugia, non obligari, quia non consenserunt, nisi defectum consensus subsequenti rati habitatione suppleant. Ac de furiosis quidem plana res est, cujus rationem assignat *Paulus in l. 16. π. de sponsal.* quia consensu opus est; quò furiosus profus destituitur, quippe, qui brutis æquiparatur *l. 5. π. ad leg. aquili ignorantibus l. 12. π. de reb. credit. absentibus l. 1. §. 12. π. de O. & A. & infantibus l. 12. π. ad leg. Corn. de sic.* qui nec suus est, nec scit quid agat, nec sensum ullum habet, sed omnia ejus acta æstimantur, non secus, ac fortuitò an casu facta & cum effectu non geruntur, in iis, quæ consensum exigunt, ut patet in testamenti confectione & homicidio &c. nisi furor det inducias, & sub tempore induciarum animus furioso redeat. Tum enim ut testamentum condere, ita & nuptias contrahere potest. Nam & homicidium per dilucida intervalla perpetratum punitur, tanquam à rationis compote commissum. Quod si tamen à furore instet periculum vitæ, ac metuatur defectus prolis, ad quietendum videtur consilio *Ulpian.* quod licet alias ob furorem matrimonium non solvatur *l. 18. de spons.* & quod nihil tam sit humanum, dicente *Ulpiano*, quam fortuitis casibus mulieris maritum, vel uxorem viri participem esse: hisce non obstantibus puto egò, propter periculum & metum adulterii licere mentis compoti, personæ furenti nuntium remittere, adeoque multò facilius sponsalia dissolvere, quod & multis interpretes placet: Nam & ad procreationem sobolis ineptum furiosum censet *Leo Const. III.* & nihil dicit ipsum exhibere uxori, præter miserum spectaculum, solo aspectu horrendum, quo intuitu fieri non potest, quin animi dissocientur; reliqua incommoda quæ *Reip.*

inde

inde postea eveniunt prætereo ; quot verò quantaque illa sint nemini quidem dubium est. Hæc quidem argumenta non procedunt contrâ ebrium, aut amore dementatum, quippe, qui, postquam crapula disiecta est, & affectus deferbuit, ad sese redeunt : verùm prima & præcipua ratio hîc non minùs militat, quam pro furioso, quia uterque affectus eò procedere solet, ut rationem pervertat, consilium excutiat, & ut ait *Augustinus: auferat memoriam, dissipet sensum, & confundat. Ubi dominatur ebrietas, ibi furor est & mentis oblivio.* Quod si ex circumstantiis tanta ebrietas, aut juramento probari possit, non est dubium, quin propter ignorantiam liberet à matrimonio, si pœnitentia sequatur ; de hisce plurimis non dicam, sed confero me ad supr. posita. Contingit porrò, ut multi quoque sana mente errent, aut ignorent, vel dolo inducti, vel negligentia decepti, qui, quia in parte tantum & non in integrum errant, non videntur plenam mereri excusationem ; & in hunc finem *Scholastici, Canonista & quidam etiam Legista* vulgò constituunt quatuor erroris species : *In corpore, conditione, fortune bonis & qualitate.* Nobis commodius videtur distinguendum esse, scil. conjugii alia *substantialia*, alia *accidentalìa*, quorum numerus finitus non est. In illis si erretur conjugium non tenet, quia sine substantia res non subsistit. Consensus verò, qui matrimonii substantiam constituit, includit ea omnia, quæ ad compleendam ejus essentiam sunt necessaria.

X V.

De persona verò seu corpore res difficultate caret, quia electio potissimum fertur in personam, & *Ulpianus* scribit *l. 9. §. 1. π. de contr. empt. l. 4. in pr. π. de legat. 1. Si in corpore erratum fuerit nihil deberi* ; quod etiam *Ancharanus* probavit *conf. 229.* ubi *Regis Cypri* conjugium nullum pronuntiat, quod ejus procurator, licet à Domino jussus, contraxerat cum *Caja* filia seniore ducis *Mediolanensis*, cum eo nomine putaret appellari natu minorem, quam thoro suo desponderat. Bonus Patriarcha *Jacobus* tamen adquietescit dolo socii, qui ipsi *Leam* supposuerat
 pro

pro *Rachele Genes. cap. 29.* de jure suo remittens. Nam licet ex lege *Mosaica* virgo compressa à stupratore ducenda sit. *Exod. cap. 22.* & *Lea* post concubitum ex hac lege, manendum fuisset in thoro *Jacobi*: tamen *Jacob* stuprum nullum commisit, quia ipse se commiscuit *Lea* eo animo, quasi cum legitime desponsatâ conjuge rem habiturus, quippe, cum orto demum sole fraudem deprehenderet, & *Lea* simili affectu ipsi respondit, consuetudine loci, quæ secundò natam prohibebat primogenitæ præferri, & imperio paterno, se satis tutam æstimans. Nihil igitur causæ superest, quam propter *Jacob* retentione *Lea* puniri debuisset; sed potius reddenda fuisset poena *Labano*, propter dolum, quo se defraudatum fuisse, ipse *Jacob* confitetur *Gen. cap. 31.* Hoc loco aliquid etiam dicendum erit de iis qui possint, vel non, contrahere matrimonium: non morosè hic distinguam nomina Spadonum, Castratorum & Eunuchorum, cum Spadonum nomen plerumque generale sit *l. 39. l. 4. §. 1. idem Divus ad leg. Corn. de sic. l. 128. in pr. de V. S.* Sed rem ipsam describendo, quibus virilia exacta sunt, aut ita confusa, aut à natura distorta, ut spes omnis prolis generandæ præclusa sit, eos à conjugio prorsus arcendos censeo, ut & eos, quibus testes tantum sunt execti, remanente nervo, quibus tamen matrimonium nequaquam denegandum putat *Alciatus*, quia coire possunt. Verum coitus accipiendus est cum effectu, siquidem ad procreationem sobolis dirigitur, quam ab eo, cui testes execti sunt, frustra expectaveris: Et sterilis illa titilatio Venerem magis excitat, quam excitatam non fatiat, tam in Eunuchò quam muliere, ut meritò dicat *Ecclesiastes cap. 30. Qui profligatus est, hic oculis aspicit & ingemescit, &c.* Accedit, quod impediatur propagationem sobolis in sæcunda muliere, cujus corpore in vanum abutitur: quod adulteriis viam aperit, dum mulier aliunde quærere cogitur, quod domi frustra speravit, sicut in fabula *Luciani*, *Cubani* uxor seipsam mala morte multavit, quod virum audiisset esse eviratum. Denique eludit benedictionem divinam; qui scit sibi frustra dici hæc verba: *Crescite & multiplicamini.* Et hæc procedunt de iis, de quorum restitutione prorsus desperatur: quorum, nuptias inuptas vocat *Leo*, γάμον ἀγάμου

ἀγῶνον, & impediendæ sunt, etiamsi ex bona conscientia ab utraque appeterentur, quia non est audiendus perire volens *l. 6. π. de appellat.* & contra voluntatem privatorum impedienda sunt, quæ publicè nocitura videntur. Qui verò paralyfi aliqua, aut morbo non insanabili partium naturalium detinentur, à conjugio repellendi non sunt, quod etiam de frigidis & maleficiatis ex eadem ratione asserimus, quia & restituti sunt sæpe, & restitui possunt. Et rectè consulit quidam, non posse dirimi conjugium, ad quod maritus dicebatur ineptus esse, eò quia præ verecundia, aut alia de causa, expectationi conjugis primis noctibus non satisfacisset. Sed de his & aliis vid. *Bez. de divort.* qui etiam de illa quæstione agit: Utrum si error sit in nomine, cum constet de corpore, matrimonium teneat, de quo simpliciter pronuncian- dum cum *Ulpiano in l. 3. pr. de legat. 1. l. 9. §. 1. de contr. empt. si quis in fundi vocabulo erravit, & Cornelianum pro Semproniano nominavit, debetur Sempronianus*; sed in hac quæstione diutiùs non morabor cum & alia adhuc proponenda erunt.

XVI.

Una ex qualitatibus essentialis etiam hæc est, ut nuptum dan- da ab alio præter scitu ducentis non sit vitata vel imprægnata: Ne- mo enim tam extrà honestatem projectum animum gerit, ut adul- teratum aurum sibi patiat obtrudi, cum stipulatus esset *purum & obryzum*. Si quis vendat aurum, sed deterius, quam emptor putasset, *Paulus* emptionem valere scribit. *l. 10. π. de contr. emtion.* quia, ut de aceto & vino aciente censet *Ulpian. in l. 10. §. fin. eod.* actio tamen decepto datur de dolo ad interessè *l. 13. §. si vendi- tor π. de act. emt. & vendit.* quia damnum in hoc casu præstari po- test; quod si præstari non posset, propter dolum nihil actum fuisset. Jam verò surreptæ virginitatis quò pretiò æstimabitur? Quid verò, si aliud pro alio venditum sit? *Ulpianus* negat, emtio- nem valere *d. l. 9. in fin.* Virgo verò licet in persona non differat à muliere, differt tamen essentiali qualitate, quoad conjugalem consensum, quia si sponsus scivisset vitiatam fuisse mulierem, non duxisset. Hebræi vocant stupratam, humiliatam *Jud. cap. 19.* quia de statu, ex lege *Deut. 22.* dejicitur, fit infamis & serva pœ- næ. Conjugium autem omne ex præscripto Apostoli *Hebræ. cap. 13.* debet esse honorabile. Stuprata verò se reddit infamem. Constat igitur hinc, quod copula extrà conjugium sit illicita,

adeoque virginitas ad matrimonium usque servanda, & quasi tacite de illa matrimonium ineuntes sibi invicem dent fidem: hinc merito sponsus à sponsa & vice versa sponsa à sponso, virginitatem exigit: unde si tentata reconciliatione sponsus gratiam huic, tacitæ dati, fidei violatæ facere nolit, rescinditur matrimonium: Ratione sponsi verò ob istam causam matrimonium haud rescindi permittitur. Refertur quidem quoque ad errorem qualitatis à *Gratian*: Si quis ab alio devirginatam imprudens duxerit, quod eandem repudiare non possit: cui rei causâ est, quod ob matrimonii substantiam virginitas præcisè non requiratur, cum etiam illud cum viduâ vel corrupta contrahi possit. Unde quidem aliud non consequitur, quam quod ad solam illius qualitatem accidentalem pertineat, adeoque errore hoc præsentè matrimonium ipso jure subsistat. Verum ultima hæc non placent sed potius *Leonis* sententia in *Nov. scil.* 13. expressa. Et licet aliàs imprimis verò id tunc obtinet, si constiterit defloratum virginitatis decus mentitam esse, & illius intuitu adolescentem matrimonium cum illâ appetivisse, ex quibus de dolo majori constare possit.

XVII.

Ulteriùs hic nobis dicendum erit, uterum devirginatio signis certis prægnosci queat: Difficulus probari devirginationem, quis audet negare? nisi utero gerat mulier. Nam, *necessariò* ait *Cicero* 1. de *Juven. si peperit*, cum viro concubuit. Quod si etiam septimo mense uterum exoneret, propterea violati pudoris accusari nequit, quemadmodum *Gerardus Comes Holsatiae Annam, Marchionis Badensis* filiam domum remisit, tanquam neglectæ pudicitæ convictam ex eò, quod septimo mense peperisset. Nam & septimo mense legitimum edi partum propter auctoritatem magni Hippocratis credunt *JCti*. Absque imprægnatione ergò difficile est virginitatis aut integræ, aut delibatæ invenire indicia, nisi de eo constet ex stupratæ vel stuprantis confessione. In criminalibus enim probationes sole clariores requiruntur *l. ult. C. de probat.* quibus res matrimoniales comparantur: cætera quæ afferri solent, conjecturæ potius sunt, aut suspiciones sine ratione, quam firmæ probationes. Hinc meo quidem iudicio, si jam pridem corruptio facta sit, impregnatioque nulla fortassis subsequuta sit, nec in vulgus de sponsa quicquam emanavit, præterquam quod devirginationis probatio difficillima sit, *uti aliquo modo jam diximus*, sponsus

sus proculdubio prudentiis egerit, si injuriam dissimulaverit, quam nemine alio opinante turpitudinem propriam allegarit. De lacte apparente in mammis virginum, variæ sunt sententiæ: Nam *Fabius lib. 5. Inst. Orat. cap. 9.* signum necessarium esse putat corruptæ virginitatis, si lac appareat in mammis. *Menoch. lib. 1. præf. q. 3. n. 1.* pro naturali refert præsumptione, quam violentissimam vocat, quia vim solidi argumenti habet, & necessitate quadam cogentis. In contrarium alii verisimilem tantum conjecturam desumunt ex lacte mammarum, quibus adstipulatur ratio & auctoritas Medicorum. Conspiciè enim supponit Hippocrates *lib. 5. Aphor. 39. mulierem lac emittere ex mammis, etiamsi nec gravida sit, nec peperit,* cujus rationem assignat, *quia menstrua defecerunt.* Sicut enim dicente *Phavorino apud Gell. lib. 12. cap. 1. sanguis instante partus tempore, in supremas se partes profert, ibique à spiritu multa & calore mammarum exalbescit:* explicante *Galeno in com. d. aphor. 39.* fieri potest, ut per destinatas à naturâ vias sanguis restagnans, ad superiora regurgitet, & ab eadem causa efficiente eandem fortiatur formam. Quod confirmatur eo, quod *Cardan. de subtil. cognitum sibi scribat virum 34. annorum,* qui infantem lactare potuerit, quod & *Dodon. in Observ. tradit, & Alex. Bened. lib. 3. cap. 4.* lac scil. prolatum in viro ex eo, quod filium post mortem matris vagientem sæpius uberibus admoverit. Idque probat *Aristotel. de hist. animal. cap. 20.* exemplo caprorum in *Lemno* infula & caprarum non prægnantium in monte *Oeta*, ubi pastores urtica, tam diu perfricant ubera earum, donec dolore & calore sanguis attrahatur. Alterum, idque indubium virginitatis signum constituunt in *hymene*, quæ Medicorum olim conclamata sententia erat; & qui omnes hymena agnoscent membranam in medio perforatam, suprâ orificium arethræ, ex cujus ruptura putant cruentari lintea: Nec valdè solliciti fuerunt Anatomici in detegendâ naturâ hujus partis, neque post etiam, & forte in communi errore errare maluerunt, quam diligentius in odiosam hanc & secreto loco particulam reconditam inquirere. Dicitur, & multum olim dictum fuit, de *Zona virginitatis* vulgò, nec tamen ullam membranam sive in demortuis sive in vivis pellulis etiam ex utero demortuarum exactis unquam invenerunt. Cæterum caruncularum lateribus suis conjectarum cincturam suprâ orificium vesicæ deprehendi, quæ coaceat illic

cervicem universam uteri, & in aliis facit angustiore, in aliis laxiorem, ad eam fere faciem (particulam quampiam notat in pudendis mulierum) virorum præputis similem. Nam sicut hujus frenum coitu crebro solvitur, nec sine dolore, donec tandem evanescat, ita & juvenulæ ob angustum ingressum sine dolore virum primum non admittunt, nisi affluxu sanguinis, aut humoris Zona diffundatur, aut major sit osculi ejus amplitudo, quam membri virilis: Crebriori verò attritu, & quia humore mucoso, ex utero destillante, frequenter perfunditur, subinde dilatatur, & carunculæ divulsæ in quatuor angulos abscedunt, quarum vestigia licet etiamnum observare in devirginatis. Et hinc etiam constat, nullum certum ex hymene indicium desumi posse, multò minùs sanguinis profusionem semper expectandam esse, cum etiam sine convento congressu virginale claustrum à non prorsus violento infessore aperiri possit. Ubi enim partes dilatantur, nec violenter vena perumpitur, sanguinem effundi necessarium non est. Constat pariter ex dictis, quantum deferendum sit verbis & fidei obstetricum, ad probandam pudicitiam subornatarum. *Hebraeos* enim solitos virginitatem explorare per obstetrices uti ex narratione *Suide* patet in *explicatione nom. Jesu*. Ubi ablegatas scribit mulieres ad inspiciendam beatam virginem *Mariam*, utrum sine congressu viri concepisset, & illæsa virginitate peperisset. *Cyprianus* quoque virgines Deo dicatas per manus obstetricum tentari jubet *lib. 1. Ep. 10. cap. 27. q. 1. c. proposuisti de probatione*. & *Romani* dabant negotium ventris inspiciendi iisdem *l. 1. π. de vent. inspic.* Verum, ubi nihil est, quod inspicere possint, nec ipsæ quid inspicere debeant, intelligunt, frustra earum operâ uti. Et *Cujacius lib. 17. observ. 27.* nunquam hujus rei arbitrium delatum affirmat obstetricibus, cujus assertio à multis probatur. Nam, quod Doctissimi & diligentissimi Anatomici, aut ignorant prorsus, aut non nisi dubitanter asserunt, quî cognitum fuerit mulieribus, de his rebus judicantibus, ut cæci solent de coloribus. Id porrò quod cognoscendum proponitur, tot vicissitudinibus obnoxium est, ut sive contractum inveniatur, sive dilatatum, non nisi levem præbeat præsumptionem, nedum ut in re tanti præjudicii evidentis probationis loco esse queat. Sed hæc medica sunt & non juridica; idèd ea iis non mihi defendenda

sendenda relinquo. Quapropter minoris momenti cætera signa, in quibus Philosophi sibi placere solent, prætereo.

XVIII.

Progrediamur nunc ad reliquos errores, qui explicatione adhuc indigent: Et (1.) quidem de pulchritudinis requisito; & num ejus ratio in ducenda uxore habenda sit? Certissimum hoc est, quod quis non teneatur consentire in sponsam malè educatam: Verum ubi semel consensit, etiam per errorem morum, non datur amplius pœnitendi locus, quia error tantus non est, qui vergat in disturbance[m] matrimonii: Amor quippè stabilimentum est conjugii & in consensu præsupponitur, sive in affectione maritali, quæ conjugium constituit. Amor autem, desinente Platone, est desiderium pulchri. Cum igitur conjugium non subsistat sine amore, nec amor sine pulchro, decipi constat amorem ejus, qui ranam arripit pro *Diana*; debet itaque corporis pulchritudo quidem spectari, & Christianis etiam fas est delectationem in conjugio quærere; sed est ferè semper instabilis amor, cujus fundamentum solum est fugax pulchritudo; imprimis mores sunt spectandi ante formam.

XIX.

Error præterea circa divitias etiam non vitiat matrimonium, & hoc facilè est decernere ex ante dictis. Nam si tam parum ad integritatem conjugii faciunt bona fortunæ, ut ne spectata quidem à contrahente præsumantur, & sic quod extrà contractum est nequit ipsum vitare, simul hinc apparet, quid statuendum sit de opinione eorum, causam divortii afferentes etiam hanc, si promissa dos non solvatur *arg. l. ult. n. ad Scrum Vellejan.* Lex enim illa non loquitur de jure, quid fieri liceat, sed de facto quid fieri soleat. Si enim hæc causa separaret nuptias, cur non afferretur ab *Imp. in l. consensu C. de repud. Nov. de nupt. & Nov. ut sic. matr. & av. Nov. III. 112. Leon.* Nec verò separare potest conjuges, quod eorum conjunctionem non potest impedire. De dolo hic etiam paucis: Mendacium enim & surreptio, quod non dissolvant contractum matrimonium, satis notum est; quod acceptamus, si incidant circa accidentalialia contractus, quia non omnis leviculus dolus contractus vim tollit, sed is demum, qui in ipsam ejus essentiam vergit, ut si libertina, ut senatori nubere posset, pro ingenua sese venditaverit, *l. 58. n. h.* Interim, quicquid

fit de valore harum nuptiarum, nonnunquam feliciter cedit, quicquid dolo procurator, aut vi, non tantum, quod simplicitatem suam pars læsa deceptam, & contemptui habitam indignabitur, animumque pariter dolosum in reliquâ vitâ & moribus præsumet: verum etiam memoria doli semper ingenerabit impatienti animo suspicionem de improbitate decipientis, quia cui apertâ licet viâ progredi, quid insidiosos agat cuniculos? Nulla quippe injuria profundis subit animum, quam profecta ab eo, à quo nefas putassemus, quicquam mali expectare.

X X.

Hactenus dictum est de errore, qui opponitur cognitioni ceu intellectui, uni principio. Sequitur coactio, quæ opponitur alteri principio. Ea duplex est, una simplex, quæ concursum voluntatis prorsus excludit, altera qualificata, quæ voluntati suo modo eligendi arbitrium relinquit. Illa vocatur à Jurisconsultis vis, hæc metus *l. 1. & 2. π. quod met. caus.* Vim & coactionem absolutam vitare & annullare matrimonium extrâ dubium est. Quod metum attinet, ille est reverentialis, vel justus. Reverentialis est obsequium reverentiæ parentum debitum, à quo absunt verbera & minæ cum paratâ executione: & matrimonio contrahendo non obstat, *l. 22. π. b. nisi filiam pater indignæ & turpi personæ copulaverit, l. 12. π. de sponsal.* Quod si tali metui aliud quippiam porro accesserit, verba scil. vel minæ, liberi, imprimis verò filix, in quibus minus est animi est judicii, de eo apud magistratum conqueri possunt, *arg. l. 18. C. b.* Licet enim aliàs per vim & metum gesta, ipso jure valeant, & rescissione Prætoris egeant *l. 1. & t. t. quod met. caus.* speciale tamen in matrimonio est, quod non solum consensum simplicem & qualemcunque, sed & liberum requirit. Hinc matrimonia libera esse debere, vulgatissimum est DD. axioma. Quod si tam ex illius causa cessante consensus aut ultronea copula secuta fuerit, metus iste purgatur, & matrimonium tanquam ex novo consensu convalescit. Non tamen si præcedat concubitus ceu copula, & deprehenso cum puella juvene subsequatur metus, tanquam à metum patiente causatus *l. 7. §. 1. quod met. caus.* nisi metus forte levior sit & cum præsentis periculo non conjunctus, quo utique casu matrimonium tenet.

X X I.

Ait Imp. in §. 1. *Inst. b.* Ergo non omnes nobis uxores ducere licet: nam à quarundam nuptiis abstinendum est, putat & intelligit

ligit necessitudinem ibi; Verum hæc & multa alia h. t. præteream, sed tamen hanc rem aliquando (Deo volente & occasione oblatâ) quodammodo perfectius explanabo. Prohibentur porro lege (1.) ob statum, scil. servi, quorum uxores, non conjuges sed contubernales *Jur. Rom.* dicuntur, *l. ult. §. 1. de gradib. & affn.* item peregrini in *Rep. Roman. pr. Inst. h. l. 3. C. de incest. & inutil. nupt.* Ob infidelitatem matrimonium cum Judæis interdicitur *l. 6. Cod. Jud. & cælic.* (3.) respectu dignitatis publicæ prohibebantur senatores & alii dignitate conspicui ducere humiles & objectas fæminas: Et ex diverso viri humiles vetabantur ducere uxores nobiliores *l. 16. pr. l. 23. l. 27. l. 34. §. ult. & seqq. h.* Novissimo autem jure digniori humilem ducere non interdicitur & bene sic id mutatum & spes data nobis in *l. 23. C. h. Nov. 51. 78. cap. 3.* Ita & hodiè subsistit matrimonium nobilium cum plebejis: ac mulier plebeja si nubat viro nobili, hujus nobilitatem participat. (4.) Publicæ utilitatis causâ & intuitu prohibentur, qui provinciis præsent, jungi provincialibus. (5.) pudicitia tuendæ gratiâ prohibitum cum eo eave, qui quævè adulterii damnatus damnatavè est; quod quodammodo correctum est *Nov. 22. cap. 18.* Moribus quoque nostris regulariter non prohibetur quis in uxorem ducere, quam per adulterium polluit; præstat tamen ab illo abstinere. Similiter etiam raptoris cum rapta interdictum erat matrimonium, quod mutatum: Non verò interdicitur rectè clericis & Ecclesiæ ministris matrimonium, *vid. 1. Cor. 7. v. 2. 1. Tim. 3. v. 2. & 12. Tim. 4. v. 3.* Non etiam prohibitum est inter diversæ religionis homines: licet regulariter melius sit ejusdem religionis homines matrimonio jungi; & ne quidem sponsalia ideò sunt dissolvenda.

X X I I.

Ex legitimo conjugio oritur jus personarum inter conjuges, quod est mutuum, & consistit (1.) in mutuo amore ac perpetua vitæ consuetudine (2.) in exhibitione debiti conjugalis, & liberorum procreatione (3.) in aliquali bonorum communione. Vel alterutri conjugi proprium: & quidem marito propria est maritalis potestas *l. 14. π. solut. matrim. Nov. 117. cap. 1. 2. 3.* Tenetur verò uxorem alere eamque defendere *l. 2. π. de injur.* jura propria respectu uxoris consistunt in convenienti subjectione, unde fluit (1.) quod debeat marito obsequium *l. 1. §. 7. C. de rei uxor act.* & operas obsequiales & œconomix curam *arg. l. 31. pr. 1. π. de donat. int. vir. & uxor.* (2.) quod gaudent nobilitate & digni-

56 DISPUTATIO JURIDICA, &c.
& dignitate mariti, l. 13. C. de dignit. l. 8. de senat. l. 10. C. b. Ejus-
que participet forum l. 65. de Judic. & mutantem domicilium se-
qui teneatur.

X X I I I.

Matrimonium morte dissolvi constat. Inter vivos autem dis-
solviter matrimonium, vel quoad vinculum, uti loquuntur, vel
quoad mensam & thorum. Utraquè autem haud temere, & non
nisi à judice competente, causâ cognitâ, fit separatio. Illa nimirum
quoad vinculum nimirum conceditur (1.) ob adulterium alte-
rius conjugis (2.) ob malitiosam desertionem, instituto tamen
super desertione consueto processu. Porro (3.) etiam dissolvun-
tur nuptiæ, si jam ante nuptias alterutra conjux, impotens fuerit,
vel contagioso morbo vel futore laboraverit, & hujusmodi vitium
post celebratas nuptias apparuerit. Præterea (4.) dissolvuntur
nuptiæ, si appareat sponsam ab alio jam cognitam. Si nimirum ten-
tata reconciliatione sponsus, sponsæ condonare nolit; *sed de hisce*
vid. præced. Atque hisce casibus parti innocenti alias nuptias cele-
brare permittitur. Aliquando etiam parti nocenti, sed rariùs &
non nisi certis conditionibus novæ conceduntur nuptiæ. Poste-
riori modo, sive quoad thorum & mensam, in Consistoriis dissol-
vitur matrimonium ob nimiam sævitiam, modo altera persona
conjugata alio modo tuta esse nequeat. Nihilominus maritus ali-
menta debet suppeditare uxori: nisi bona illata ad alimentationem
sufficiant ipsi restituerit.

X X I V.

Coronidis loco quæstionem proponam an nuptiæ secundæ, uti
vocantur, sint licitæ? In affirmantium castra transcendendo; quicquid
etiam in contrarium regerit Pontifex. Non sunt ergo prohibitæ se-
cundæ nuptiæ, modo non sint nimis maturæ & festinatæ: Debet
enim moribus nostræ regionis, vidua annum expectare, usque dum
secundo nubit. Viduo verò conceditur aliquando, ut post lapsum
semestris secundas nuptias celebret. Porro si ex priori matrimonio
liberi extent, his bona defuncti patris matrisvè ceu successio in illis
debetur: adeoque si impuberes minoresvè, tutores vel curatoris
ipsis sunt constituendi: plurimis etiam in locis prudenter statutum
est, ne conjux secundas nuptias ineat, nisi prius prioribus liberis
fatisfecerit. Licitæ quoque sunt secundæ nuptiæ, quamvis uxor
promiserit priori marito, quod non velit denuò nubere.

Hic igitur nostram teneat jacta anchova puppim
Sitque honor Eterno, qui regit astra Deo.